

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
FELSEFE BİLİM DALI

MARTİN HEİDEGGER'DE ÖLÜM KAVRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alara KARAŞİN GALLEVCI

BURSA 2023

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

FELSEFE BİLİM DALI

MARTİN HEİDEGGER'DE ÖLÜM KAVRAMI

Yüksek Lisans Tezi

Alara KARAŞİN GALLEVCİ

Danışman:

Prof. Dr. Abdülkadir ÇÜÇEN

BURSA 2023

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe Anabilim Dalı'nda 701943002 numaralı Alara KARAŞİN GALLEVCI'nin hazırladığı "MARTİN HEİDEGGER'DE ÖLÜM KAVRAMI" başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili savunma sınavı, 06/03/2023 günü 13.00 – 15.00 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Abdülkadir ÇÜÇEN
Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Elif NUYAN
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Aysun GÜR
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

06/03/ 2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "MARTİN HEİDEGGER'DE ÖLÜM KAVRAMI " başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

08.02.2023

Adı Soyadı: Alara KARAŞİN GALLEVCİ

Öğrenci No: 701943002

Anabilim Dalı: Felsefe Ana Bilim Dalı

Programı: Tezli Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Alara KARAŞIN GALLEVCİ
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe Anabilim Dalı
Bilim Dalı : Sistemik Felsefe Bilim Dalı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Mezuniyet Tarihi : / / 2022
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Abdülkadir ÇÜÇEN

MARTİN HEIDEGGER’DE ÖLÜM KAVRAMI

Bu çalışmada Martin Heidegger’in *Varlık Ve Zaman* kitabından hareketle “Ölüm” kavramı ele alınmıştır. Hayatın bir gerçekliği olan ölüm olgusunun, Dasein’da gerçekleştiği belirtildikten sonra Ölüme-Doğru-Varlık anlatılmıştır. Heidegger’in Dasein’ının ve ölümünün hayattaki konumu belirtilerek, düşünce sistemimizi geliştirmeye katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Martin Heidegger’in “Varlık’ın Anlamı Nedir?” sorusunu açıklığa kavuşturduktan sonra, felsefesindeki temel kavramlar incelenmiş, Dasein bu temel kavramlar göz önüne alınarak bütünlüklü bir şekilde ortaya çıkartılmıştır. Ölüme-Doğru-Varlık olan Dasein’in ölüm hakkındaki hisleri ve düşünceleri ortaya konulmuştur. Sonuç olarak, Martin Heidegger’in Dasein’ının ve “ölüm” fenomeninin de yer aldığı felsefi düşüncesinin bugün hayatımızdan koparılamayacak bir gerçeklik olduğu anlatılıp, tez noktalanacaktır.

Anahtar Sözcükler: Dasein, Dünya-İçinde-Varlık, Çevreleyen-Dünya, Dünyasallık, Mekansallık, Kaygı, Vicdan, Ölüme-Doğru-Varlık, Ölüm

ABSTRACT

Name and Surname: Alara KARAŞIN GALLEVCİ

University : Bursa Uludag University

Institution : Social Science Institution

Field : Philosophy

Branch : Sytematic Philosophy

Degree Awarded : Master

Degree Date : / / 2022

Supervisor : Prof. Dr. Abdülkadir ÇÜÇEN

THE NOTION OF DEATH FOR MARTIN HEIDEGGER

This study focuses on the notion of "Death" based on Martin Heidegger's book Existence and Time. After indicating the notion of death, which is a fact of life, is fulfilled in Dasein, Being-Towards-Death is explained. The position of Heidegger's Dasein and death in life is indicated and it is aimed to contribute to the improvement of our thought system.

After clarifying Martin Heidegger's question "What is the Meaning of Being?", the basic notions in his philosophy are examined and Dasein is revealed in a complete way by taking these basic notions into account. The feelings and thoughts of Dasein, which is Being-Towards-Death, were revealed about death. As a conclusion, the thesis will be concluded by explaining that Martin Heidegger's Dasein and his philosophical thought, which includes the phenomenon of "Death", is a fact that cannot be detached from our lives today.

Keywords: Dasein, Being-in-the-World, Surrounding-World, Worldliness, Spatiality, Apprehension, Conscience, Being-Towards-Death, Death

ÖNSÖZ

Tez sürecim boyunca bana her zaman yol gösterip tezimin son haline gelmesine katkı sağlayan sevgili danışmanım Prof. Dr. A. Kadir Çüçen'e, eğitim hayatım boyunca benim arkamda dağ gibi durup, bütün destekleriyle bugünlere gelmemi sağlayan canım anneme ve canım babama, tezimin TDK kurallarına göre uygunluğunu düzenleyen ikinci annem olan teyzeme ve bütün bu süreçte her türlü nazımı çeken, koşulların her daim daha iyi olması için çabalayan eşim Berat Gallevci'ye teşekkürlerimi borç bilirim.

Tezimi, çocukluğumun en güzel günlerini yaşamamı sağlayan ve eğitim hayatımı herkesten çok önemseyen anneanneme ve dedeme adıyorum.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA BENZERLİK YAZILIM RAPORU	
YEMİN METNİ.....	
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. VARLIK KAVRAMI ÜZERİNE DÜŞÜNME	7
2. DASEİN'İN VARLIĞI.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

1. DÜNYA.....	22
1.1. DÜNYA-İÇİNDE-VARLIK.....	22
1.2. DÜNYANIN DÜNYASALLIĞI – ÇEVRELEYEN DÜNYA.....	26
1.3. MEKANSALLIK.....	29
2. BİRLİKTE – OLMA, HERKES	31
3. KAYGI	34
4. VİCDAN	38
5. ZAMANSALLIK VE TARİHSELLİK	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. FELSEFE VE ÖLÜM.....	46
2. ÖLÜME-DOĞRU-VARLIK “DASEİN”	49
SONUÇ	64
KAYNAKÇA	67

GİRİŞ

İnsan, varolduğu ilk günden itibaren kendini ve diğer şeyleri anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu anlamlandırma çabası Dünya üzerinde olmuş ve anlama çabası Dünya'nın üzerindeki, içindeki bütün olguları ve olayları içermektedir. Fakat bütün bu anlama çabasında asıl önemli olan şu sorulardır: Bunlar da; kendi varlığı hakkında sorduğu sorulardır. Varlığın anlamı nedir?, İnsanın varlığı nedir? v.b sorular, insanın kendi varlığı hakkında sorduğu en önemli sorulardır. Ve bu konuda felsefe tarihinde birçok düşünür tarafından farklı farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. Varlık, zaman, hiçlik, yokluk v.b. kavramlar Varlığın ne olduğuyla birlikte ele alınıp tartışılmış, ortaya kuramlar sunulmuştur.

İnsan, dünyaya geldiği andan itibaren onu oluşturan ve çevresindeki şeyleri oluşturan şeylerin üzerinde fazlasıyla durmuştur. İnsanın varolduğu andan beri hep bir şeylere inanma ihtiyacı vardır. İnsan, kendi varlığını anlayan ve kavrayan bir varlıktır. Kendi varlığını anlamaya çalıştığı gibi de çevresindeki varlıkların üzerine de anlamlandırma çabası eğilimindedir. İnsan, merak ettiği şeylerin üstüne düştükçe, metafiziksel soruların üstüne düştükçe, her soru yeni bir soru doğurmuştur. Varolduğu Dünya'da cevaplanması gereken çok soru vardır ve her cevap, başka sorulara sebep olmaktadır. Hayatın ve Dünya'nın derinliğinde öğrenilmesi gereken çok fazla cevap vardır. Ortaya çıkan bazı cevapların üstüne de insanın kafa yorması ve kendini geliştirmesi gerekir. Evrende sorular ve cevaplar bitmeyecektir. İnsan da metafiziksel soruları ile bu anlamlandırma döngüsüne girmiş olur.

Felsefe tarihi boyunca birçok düşünür insan ve varlık üzerine farklı farklı düşünceler ortaya sunmuştur. Düşünürlerin bazıları, dünyada varolan şeylerin (insan, doğa vb.) herhangi bir dış güç ile bağlantılı olmadığını ve maddenin bu varlıkların üzerinde yaratıcı etkisi olduğunu savunurlar. Bazı düşünürler ise varlığa teolojik yönden bakmışlardır. Bu nedenle insanın yaşadığı Dünya dışında da manevi bir bağlantısı olması gerektiğini savunurlar. Tıpkı bu Varlığın anlamı nedir? sorusuna her düşünürden farklı farklı cevaplar geldiği gibi, Varlığın ölümü hakkında da farklı farklı görüşler olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin bazı inançlarda ölümden sonra başka bir bedende

tekrar hayat bulma (reenkarnasyon) inancı vardır. Hindistan, İnan, Yunanistan ve Kuzey Amerika ülkelerinde bu inanışın yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Bu inanış dışında da ölümden sonra hiçlik olacağını düşünen inanışlar da vardır. Bütün bu inanışlar hayatı ve Felsefe tarihini zenginleştirir. Farklı inanışlar, düşünce tarzları insanın karşısına çıktuktan sonra insanı daha fazla anlamaya iter. İnsanın farklı inanışlar ve düşüncelerle karşılaşmasından sonra, anlamlandırmaya başlamasıyla birlikte kendini geliştirdiğini söylememiz mümkündür. İnsan kavrayarak, bu farklı inanışları ve düşünceleri birbirinden ayırmakta, kendine en yakın bulduğu düşünce biçimlerini kabul ederek, geliştirmektedir.

Bu çalışmamızda Martin Heidegger'in *Varlık Ve Zaman* kitabını merkeze alıp ölüm fenomenini inceleyeceğimiz için, Heidegger'in kendinden önceki Varlık ve ölüm düşüncelerine kısaca bir değinmemiz gerekmektedir. Heidegger, *Varlık Ve Zaman*'ın giriş bölümünde "zaman" paralelinde "varlık sorusu"nu (*Seinsfrage*) ele alıyor. Heidegger'in bu kadar üzerinde durduğu Varlık Nedir? sorusu, onun düşüncesine göre kendinden önceki dönemde bu konuya değinmiş filozoflar tarafından çok fazla açıklanmamış, açıklanırken de "varlığın ne anlama geldiği" unutulmuş olarak açıklanmıştır. Heidegger'in, *Varlık Ve Zaman (Sein Und Zeit)* kitabındaki amacı ve felsefesinin asıl amacı ise "varlığın unutulmuş olan tarafını" açığa çıkarmaktır. Heidegger, Varlığın kendisini anlamak için ontolojik bir bakış açısı kullanılması gerektiğini savunmuştur. Kendinden önceki bütün filozoflarda ontik sorgulama ve ontolojik sorgulama ayrımı yapılmadığı için Varlık kavramının her daim üstünün örtülü kaldığını söylemiştir. Ona göre ontik olan ontolojinin konusu yapılmıştır ve bu yüzden Varlığın Ne olduğunun üstü kapalı bir şekilde kalmıştır.

"Heidegger'in Varlık Ve Zaman" eserinde "unutulma", başat bir temadır. Kısa bir karşılaştırma yapmak açısından Heidegger'in geç döneminde "geri çekilme"nin başat olduğunu da belirtelim. Heidegger, Varlık Ve Zaman'da varlık sorusunun unutulmuşluğuna bir son vermek için bizatihi bu soru üzerine eğilir. Soyut bir analiz, teorik bir açıklama yapmaktan ziyade, varlığın anlamını aşikar kılmaya çalışır.

Üzerindeki örtüyü kaldırmak suretiyle varlığın unutulmuşluğunu gidermeye gayret eder.”¹

Metafizik düşünce paralelinde duran “Varlık Nedir?” sorusu, Heidegger’in felsefesinde yerini “Varlık Kendisini Nerede Açığa Çıkartır?, Varlığın Anlamı Nedir?” sorusuna bırakmıştır. Heidegger, yıllardır unutulduğunu düşündüğü “Varlık” kavramını açığa çıkartmayı düşünerek felsefesini sürdürmektedir.

Antik çağ dönemine dayanan varolanları anlama yöntemini (ontolojiyi) Varlığı anlamak için şuan da uygulamak doğru olmayacaktır. Varlık kendini gizli bir şekilde tutar. Ve biz Varlık tanımlanamaz diyerek bu soruyu sorup cevabını almayı unutmamalıyız. Varlık, kendi anlamını kendisinde gizli tutar ve bu sebeple onun üstüne daha fazla düşünüp, anlamını anlamaya çalışmamız gerekmektedir.

Heidegger’in felsefesinin anlaşılabilmesi için ilk öncelikle varlığın anlamını kendinde bulan Dasein anlaşılmalıdır. Dasein’ da ancak bir bütün halinde bakıldığında zaman anlaşılabilir. Yani bu şu demektir; Dasein’ı yani insanı anlamak için zamansallığı anlamak oldukça önemlidir. Çünkü zamansallık, Dasein’in sahip olduğu imkanlarından birisidir.

“Adına Dasein dediğimiz bu varolanın varlığının anlamının zamansallık olduğu gösterilecektir. Söz konusu gösterim, şimdilik kaydıyla ortaya konan Dasein yapıları yeniden yorumlandığında kendini zamansallığın modusları olarak kanıtlamak zorundadır. Ancak Dasein’ı zamansallık olarak yorumlasak bile, esasen varlığın anlamına ilişkin kılavuz sorumuza henüz bir yanıt vermiş olmuyoruz. Burada, o yanıtın kazanılabilmesi için gerekli zemin hazırlanıp sunulmaktadır ancak.”²

Dasein’in varlığının ortaya çıkması, “zamanın kendisinin” aracılığı ile olmaktadır. Bu açımdan sonra “ölüm” fenomeni de devreye girmektedir. Tezimizin merkezinde duran “ölüm” kendisini bu bütüncül düşünme sayesinde açığa çıkartacaktır. Ölüm fenomeninin açığa çıkmasından sonra ise, Dasein’in yani varlığın sonlu olduğunu söyleyebilme imkanımız olacaktır.

¹ Yılmaz Erdal, *Varlık Ve Zamanı Anlamak*, Küre Yayınları, İstanbul, 2020, s.31

² Heidegger Martin, *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018. s. 41

Tezimizin Birinci Bölümünde iki ana konuya değinilecektir. Birinci konuya baktığımız zaman, Heidegger'in felsefesinden önceki düşüncelerin bir kısmını kısaca göreceğiz. Heidegger, Varlığın anlamını görmek için ilk önce Sokrates öncesi doğa filozoflarına yönelmiştir. Doğa filozofları varlığı dolaysız ve önsel kavramıştır. Ardından gelen Platon ile bu konu daha üstü kapalı bir şekilde ele alınmaktadır. Heidegger'e göre ise Platon, metafiziğin başlatıcı filozofudur. Kısaca bu bilgiler ile Heidegger'in düşüncesine geri dönebiliyoruz.

Heidegger, Varlığın ancak kendi kendisini açığa vereceğini belirttiğinden sonra, Varlığın Anlamı Nedir? sorusunun da müstesna bir soru olduğunu belirtiyor. Varlık kendi varlığını anlamaya çalıştığı için bu sorunun müstesna bir soru olduğunu söyleyebiliriz. Varlık, kendini problem ederek, kendini anlamaya çalışan tek varolandır. Diğer varolanlarda böyle bir durum söz konusu değildir. Bu başlıkta Varlığın ontik sorgulamayla mı ontolojik sorgulamayla mı anlaşılması gerektiğini açıkladıktan sonra ikinci konuya geçiş yapacağız.

Tezimizin Birinci Bölümündeki ikinci konumuz ise "Dasein'in Varlığı"dır. Dasein, kendi varlığını problem edinerek, kendini açığa çıkartır. Dasein daima 'benim' diyebilen varlıktır. Heidegger'in felsefesindeki en büyük amaçlarından biri Varlık olan Dasein'ı açığa çıkartmaktır. Dasein' anlamak için varlığına bir bütün olarak bakmak gerekir. Yani ilerleyen bölümlerde açıklayacağımız "zamansallık", "dünyasallık", "mekânsallık", "kaygı", "vicdan" ve tezimizin ana konusu olan "ölüm" fenomenlerine bütün olarak bakarsak ancak o zaman Dasein'ı açığa çıkarabiliriz. Dasein, Dünya-içinde-varlık'tır ve daima ölüme-doğru-varlıktır. Bu başlıkta kısaca bu konulardan bahsedildikten sonra tezin diğer bölümlerinde detaylı olarak anlatımlar yapılacaktır.

Tezimizin İkinci Bölümünde ise Dasein'in bütünlüğünü oluşturan kavramları göreceğiz; "Dünya-İçinde-Varolma", "Dünyanın Dünyasallığı – Çevreleyen Dünya", "Mekânsallık", "Birlikte Olma- Herkes", "Kaygı", "Vicdan", "Zamansallık ve Tarihsellik". Bütün bu kavramlar Dasein'a aittir. İkinci bölümü yani tezimizin zeminin oluşacağı kısmı kısaca özetleyecek olursak, Dasein'ın varlığını anlarken "Dünya-içinde-varolma" özelliğinden bahsetmiştik. Dasein, Dünya varolduğu sürece vardır. Dünya'yı anlamlı kılan ise Dasein'ın kendisidir. Dasein mekânsal olarak Dünya'da ikamet eder. Dünya-içinde-olma, Dasein'ın yalnızca Dünya'da ikamet etmesi değildir. Dasein,

Dünya ile arasında bir anlam bağı kurar, anlaması ve oluş içinde olması Dünya’da gelişmektedir. Dünyasallık, Dasein’in gündelik işlerini gördüğü bireysel alanıdır, herkesin dünyasallığının farklı olduğunu söylememiz mümkündür.

Dasein, yaşadığı dünyada hem Dünya-İçinde-Varolanlar ile hem de Dünya-Dahilinde-Olanlar ile bulunmaktadır. Kendisi Dünya-Dahilinde-Olanlara bakarak kendini anlamaya çalışmamalıdır. Çünkü Dünya-Dahilinde-Olanlar’ın varlık yapısı Dasein ile bir değildir. Dasein, dokunabilen, hissedebilen, düşünebilen varlıktır. Onun gibi başka Dünya-İçinde-Varlıklar da vardır fakat hepsinin dünyasallığı farklıdır. Dasein, Varlığını düşündüğünde kaygı duyar ve bu düşünceleri kafasından atmak için hergünlüğe kapılmaktadır. Hergünlük ise Dasein’in sahil olma durumundan gayri-sahil olma durumuna geçmesidir. Ontik olma durumundan çıkmaktadır kısaca. Fakat hissettiği kaygı ile birlikte bu gayri-sahilliği devreye girdiğinde vicdan ortaya çıkar. Vicdan onu tekrar kendini sorgulayan varlık olmaya çağırır.

Son olarak, Dasein’in zamansal ve tarihsel bir varlık olduğundan bahsediyoruz. Dasein, geçmiş, şimdiki ve geleceği olan varlıktır. Bir kültüre ve geleneklere doğmaktadır. Bir noktada da hayatını bu kültür ve gelenekler şekillendirmektedir. Dünya-İçinde-Varlık olarak onu bu özelliklerinden bağımsız düşünmemek gerekmektedir.

Tezimizin Üçüncü Bölümünde, tezimizin ana konusu olan “ölüm” fenomeni yer alacaktır. İlk olarak Ölüm fenomenine felsefeyle birlikte genel olarak bakılacaktır. Ardından, “Ölüme-Doğru-Varlık “Dasein” ” başlığı altında, Dasein’in ölüme yolculuğu ele alınacaktır. Dasein’in varlığının sonunun ölüm olmasını bilmesine rağmen, ölümünün ne zaman gerçekleşeceğini anlayamaması onu kaygıya sürüklemektedir. Bu kaygı genel anlamıyla da Dasein’in varlığını anlama sürecinde olmaktadır. Bir gün zamanını bilmediği ölüm onu sınırlayacaktır. Dünyaya fırlatılmış olan Dasein, ölüme de fırlatılmıştır ve ölümlü burun buruna olan varlıktır. Zamanını bilmediği ölüm yüzünden bir gün eksik kalacak ve hiçbir zaman tamamlanamayacaktır. Dasein, bütün bu özellikleri ile varlığın kendisidir. Dasein, bütün bu özelliklerini fark ettiği noktada bir bütün olarak anlaşılabilir. Dasein, kendi varlığını yani varlığı ancak kendi kendinin üstüne düşerek bulabilir. Burada söyleyebileceğimiz şey, Dasein, kendi varlığına yöneldiğinde varlığını anlamlandırabilir. Dasein, varlığı kendisinde bulacaktır.

Bu çalışmada temel alınacak olan, Martin Heidegger'in *Varlık Ve Zaman* kitabında yer alan "ölüm" fenomenidir. Heidegger'in felsefesinin bel kemiği olan Varlık kavramı, yani Dasein'in üstünde durularak, Dasein'in Ölüme-Doğru-Varlık oluşu, "ölüm" fenomeni incelenecektir. Bu çalışmanın amacı, Dasein'in yani insanın, varlığının ayrılmaz parçası olan "ölüm" fenomenini açıklamak ve Ölüme-Doğru-Varlık olan Dasein'a bir bütün olarak bakmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. VARLIK KAVRAMI ÜZERİNE DÜŞÜNME

Düşünürlerin, felsefe tarihi boyunca bazı kavramları çok fazla düşünmeye ve tartışmaya sebep olmuştur. Varlığımızı sonlandıran ölüm kavramı ise bütün düşünürler tarafından ele alınmış ve her zaman çok büyük tartışmalara konu olmuştur. Ölüm kavramı insanlık için geçmişte ne kadar hayatın merkezinde yer alıyorsa, bugün de ve gelecekte de o kadar ön planda olacaktır. Ölüm fenomeni felsefe tarihinde farklı düşünürler tarafından farklı farklı şekillerde gündeme gelmiş olsa da 20. yüzyıl düşünürleri için varoluşçuluk ile paralel ilerlediğini söyleyebiliriz. Ölüm fenomeni varlık ile bir arada düşünülüp, ele alınması gereken bir konudur. Bu noktada, ölüm kavramının varlık olmadan, varlığın ise ölüm olmadan ele alınamayacağını söyleyebiliriz.

20. yüzyıl düşünürlerinden Martin Heidegger için varlık felsefesi en önemli noktada durmaktadır. Heidegger, tüm hayatı boyunca ‘varlığın anlamı nedir?’ sorusunu temel alarak felsefesini oluşturmuştur. Martin Heidegger’ı anlamak için ise geçmiş dönemlerdeki düşünürlerin de düşüncelerine bakmak önem arz etmektedir. Çünkü Heidegger’in düşüncelerini geçmiş filozofların düşüncelerinden bağımsız düşünmek kesinlikle mümkün değildir. Felsefe tıpkı bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlıdır ve bakıldığında bir bütünlük oluşturmaktadır. Her filozof, kendinden önceki dönem filozoflarından parçalar taşımaktadır.

Heidegger de varlığın anlamı sorusuna yanıt bulmak için Sokrates öncesi doğa felsefecilerine yönelmiştir. Doğa filozofları, varlığı önsel ve dolaysız bir şekilde kavramıştır. Platon ile birlikte bu durum daha üstü kapalı bir şekilde karşımıza çıkar. Heidegger’e göre Platon Batı metafiziğinin başlatıcısı olmuştur. Varlığın anlamının ne olduğu üzerine düşünme, Platon ve Aristoteles’ten itibaren karşılaştığımız bir durumdur. Varlık sorusu Platon ve Aristoteles’in felsefelerindeki yapıtaşlarından biridir. Platon ve Aristoteles Varlık sorusu ile felsefelerine başlamışlardır. Fakat Heidegger,

Platon ve Aristoteles'in varlık sorusunun üstünde bu denli dururken, bazı kısımları da unuttuklarını düşünmektedir. Her ne kadar bu iki filozofun felsefelerinin temelinde varlık sorusu olsa da bir o kadar da bazı şeyler unutarak Varlığın anlamını aramışlardır.

Fenomenoloji öze inmenin en önemli adımlarından biridir. Ancak tüm bu fenomenolojik sorular yoluyla sıralı ilerlemeyle Varlık ile ilgili düşünceler daha da karışık bir hale geliyor. Toplanan bilgi ile süzgeçten geçirilmesi, imkanlarını bulması gereken şey daha karmaşık bir hal alıyor. Bu karmaşıklıktan çıkıp varlığın anlamını sade bir şekilde görmek aslında yapılması gereken en önemli şeydir. Tüm bu bütünlükte bakıldığında asıl sorulması gereken, üstüne düşünülmesi gereken Var olmanın ne anlama geldiğidir.

Heidegger, Varlık sorusunun açıklanmadan ve tartışılmadan bir kenara itildiğini düşünmektedir. Heidegger, Varlık sorusunu felsefesinin temelinde alan Platon'la birlikte ve Platon'dan beri Varlığın anlamı konusunda hiçbir ilerleme kaydedilemediğini ve Varlığın kendisi ile ilgili unutulmuş kısmın üstüne tamamen bir örtü çekildiğini ve bu şekilde bırakıldığını savunmaktadır. Heidegger'e göre, Varlığın kendisi tam olarak cevaplanamadığı gibi kendi düşüncesini ortaya çıkartana kadar da unutulmuş ve kenarda bırakılmıştır. Varlık sorusunun bu denli üstünün örtük olmasından sonra kendi dönemine gelene kadar Varlığın kendisi unutulmuş bir felsefe yapılmıştır. Bu da insanın kendisinin, eylemlerinin eksik kalmasına sebep olmuştur. Heidegger, bu durumu düzelterek, insanı, insanın eylemlerini ve insana ait bütün durumları net bir şekilde ortaya koymayı, varlık hakkındaki zemini sağlamlaştırmayı amaçlamaktadır. Varlığın kendisinin unutulmuş bütün bu sürecin geçirilmiş olması Heidegger'e göre büyük eksikliklerdir. O, felsefesi boyunca bu eksikliği gidermek, unutulmuş olanı açığa çıkartmak için çalışacaktır. Varlığın anlamı Heidegger'in kurduğu sağlam zemin sayesinde daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Varlığın anlamı nedir? Sorusu felsefenin temel sorusu olduğu gibi aynı zamanda da müstesna bir sorudur. Peki neden müstesna bir sorudur? Varlığın anlamını kendine problem etmesinden ötürü müstesna bir sorudur. Diğer varolanlarda böyle bir imkanın olduğunu söyleyemeyiz.

Varlığın ne olduğunu sorgularken hangi ayrımla sorgulayacağımız da önemlidir. Ontik sorgulama mı yapmalıyız yoksa ontolojik sorgulama mı? Burada her ikisini de açıklamak en doğrusu olacaktır. Heidegger'in felsefesine ve düşünce sistemine baktığımızda ontik sorgulamanın varolanlara uygun düşen bir yaklaşma biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Ancak varlığı ontik sorgulama biçimiyle sorgulamak onun karakterine uygun olmayacaktır. Varolana, varlığa ontolojik bakış açısı ile yaklaşılmalıdır. Ontolojik ve ontik yaklaşımların farklarına bakmamız gerekirse; ontolojik sorgulamanın varlığın anlamını sorgulamak olduğunu ve bütün meselesinin varlığın anlamının ne olduğunu ortaya çıkarmak olduğunu söyleyebiliriz. Ancak ontik sorgulamaya baktığımızda bu durum daha farklıdır. Ontik sorgulamanın amacı ise varlığın anlamını sorgulamak değildir. O, salt varolanları ele alır. Varlığın anlamının ne olduğu vs ontik sorgulamada bir önem arz etmez. Heidegger aslında bütün felsefesi boyunca kendinden önceki düşünürlerin bu ayrımı yapmadığını ve bu yüzden Varlığın Anlamı Nedir? Sorusunun yanıtının hep atlandığını savunmuştur. Bu eleştiri yapıldığında düşünürlerin, ontik olanı ontolojinin konusu haline getirdiklerini ve ontolojinin üstünün örtüldüğünü, unutulduğunu savunmuştur. Varlığın kendisinin unutulmuş olduğunu söylemesi bundandır. Geleneksel ontolojide insan kavramı olarak hep sabit duran bir varlıkken, Heidegger'e göre Dasein, daima gelişmekte olan, akış ve bir oluş içinde olan varlıktır. Bu şekilde bir zemine oturduğu felsefesinin ardından Varlığın anlamını sorgulayan Dasein'ı ortaya çıkarır.

Heidegger, felsefesini kurarken kendisinden önceki bütün felsefi düşüncelerden arınmış bir şekilde temel atmayı ister. Varlığın unutulmuş bir yanı olduğunu belirttiğinden sonra, "Varlık" sorusu onun felsefesi için kurucu bir sorudur. "Varlığın Anlamı Nedir?" sorusunun cevabını da ancak varlığın kendisi olan insan verebilmektedir. Ancak Heidegger'e göre "İnsan Nedir?" sorusunun ontoloji açısından net olarak bir cevabı da yoktur. Ve Heidegger bu sebeple fundamental ontolojinin ilk amacının insanın ne olduğunun anlaşılması ve tartışılması olduğunu öne sürmüştür.

Varlık Ve Zaman kitabının giriş kısmında eksistensiyel ve eksistensiyel arasındaki farklardan bahsediliyor. Türkçe çeviri yapıldığı zaman eksistensiyel 'varoluşsal' anlamına gelmektedir. Eksistensiyel ise, eksistensiyel yapıdaki davranışlara v.b. karşılık gelir. Dasein'ın eksistensiyel olduğunu söyleyebiliriz. Bilimler Dasein'ın

eksistensiyel özellikleridir. Bunu karşılayan bilimler de Heidegger'e göre ontik bilimlerdir. Eksistensiyel olan ise ontolojik olanla ilgili. Heidegger'e göre ontolojik denilen kısım varoluşa seslenirken, eksistensiyel ontoloji de Dasein' a seslenir. Eksistensiyel yoluyla ontoloji daha iyi açıklanabilir.

Tarih boyunca varlık kavramı ve ölüm fenomenine baktığımız bu bölümden sonra Tezimin ana konusuna giden yoldaki Dasein'in varlığını açıklamak iyi olacaktır. Heidegger'in bütün felsefesinin temelinde duran Dasein, bizi tezimizin ana konusu olan "Ölüm" fenomenine götürecektir. "Ölüm" fenomenini anlamak için Dasein'in varlığının bütün özelliklerini bütüncül bir şekilde bilmek gerekmektedir. Dasein'in Varlığı sorgulaması yani kendini anlamlandırmasından sonra kapılarımız tezimizin ana konusu olan ölüm fenomenine doğru açılacaktır.

2.DASEİN'İN VARLIĞI

Felsefenin ana sorunlarından birisi olan Varlık, felsefe tarihi boyunca birçok düşünür tarafından farklı farklı şekillerde ele alınmıştır. Fakat Heidegger Varlık kavramı üzerine konuşurken her daim atlanan ve unutilan bir şeylerin olduğunu düşünmüştür. Heidegger'e göre kendinden önceki düşünürler tarafından "Varlık Nedir?", "Varlığın Anlamı Nedir?" sorusu sorulurken hep Varlık'ın kendisi unutilarak cevaplar aranmıştır. Bu durum da Heidegger'e göre Varlık hakkında doğru bilgiyi bize vermemektedir. Bu yüzden Heidegger felsefesi boyunca Varlık'ın ne olduğunu açıklamak istemiş, Dasein adını verdiği insanı ortaya çıkarmıştır. Diğer varolanlardan farklı olan Dasein'a sadece ona has olan belli özellikler yüklemiştir. Dasein, anlayabilen, kavrayabilen, kaygı duyabilen ve bunun gibi sadece ona ait olan özelliklere sahip olan varlıktır. Dasein'ı anlamak, ona bir bütün olarak bakmak demektir. Dasein'ı bütün olarak anlamak, bizi tezimizin ana konusu olan "ölüm" fenomenine götürecektir. Dasein'ı anlamak, Heidegger için varlığı anlamak demektir. Dasein'ı anlamak bizler için Heidegger'in felsefesini anlamak için atılacak ilk adımdır.

Martin Heidegger'in felsefesini incelerken gözümüze çarpan ilk kavram "Dasein"dır. Heidegger, Dasein'ı varoluşun en belirgin özelliği olarak ortaya koyar. Varoluş, varlık, kendisini Dasein'da açığa çıkartmaktadır. Varlığı anlamak için Dasein'ı

anlamayı zorunlu kılar ve Dasein'ı oluşturan bütün özellikleri bütünlüklü bir şekilde ortaya çıkarır. Dasein'ın varlığı Heidegger'in felsefesi boyunca hep en ön plandadır ve Heidegger, Dasein'ı diğer varolanlardan daha ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır.

Dasein kelimesi aslında Türkçe karşılığı tam olarak olmayan bir kelime olduğu için problemleri gözükmemektedir. Dasein Almanca olarak baktığımızda 'varolmak, yaşam, hayatta olan' anlamlarına gelmektedir. Dasein, düşünce olarak dünya-içinde-varlık, oradaki-varlık anlamlarına karşılık gelmektedir. Bu yüzden Dasein'ı insan olarak düşünebiliyoruz.³

Heidegger'e göre varlık sorusu günümüzde unutulmuş, atlanılmış olandır. Bu soru felsefe tarihi boyunca tekrar tekrar sorulmuş ve aynı şekilde de tekrar tekrar sorulmaya devam edilecektir. Varlık sorusu felsefe tarihinin en temel sorusudur. Platon, Aristoteles, Hegel gibi birçok düşünürle bu konu gündeme gelmiş olsa da son yıllarda bir dogma sebebiyle varlığın anlamı nedir? sorusunu sormak eskisi kadar gerekli olmamaktadır. Varlığın anlamını sorgulayan düşünürlere de bir noktadan sonra daha farklı gözle bakılmaya başlanmıştır. Ve Varlık Nedir? sorusu artık eskisi kadar sorulmamaya başlanmıştır. Varlık Nedir? sorusunu soran düşünürler çok fazla eleştirilmeye başlanmış ve felsefeden bir haber oldukları düşünülmüştür.

“Bununla ilgili olarak tarihte şu üç “ön yargı” ortaya çıkmış ve dogma haline gelmiştir:

- 1. Varlık en tümel kavramdır. “Varlık” kavramı varolanların en üst sahasını sınırlandırıyor değildir. Bir başka deyişle varlığın tümelliği, cinse özgü tümelliklerin tamamını aşmaktadır.*
- 2. Varlık kavramı tanımlanamazdır. Bu iddia, yukarıdaki önermeden çıkmaktadır. Varlık kavramı tanımlanamazdır, çünkü onun belirlenim kazanması kendine varolanlar atfetmek suretiyle olmaz. Zira varlık, varolan gibisinden bir şey değildir.*

³ Steuerwald, a.g.e., s.139.

3. *Varlık, kendiliğinden anlaşılır bir kavramdır. Varlık denildiğinde ne demek istendiğini herkes bilir. Bir şeye var dediğimizde, bununla neyi kastettiğimiz ayrıca bir açıklamaya gerek duymaz.*"⁴

Bu üç önyargı da felsefe tarihi boyunca dogma haline gelmiştir. Aslında buradaki üç önyargı da varlık sorusunun tekrar ve tekrar gündeme getirilmesi gerektiğini bizlere göstermektedir. Varlık kavramının ne olduğunu, varlığın anlamına ilişkin soruların tekrar sorulması gerektiğini bu üç önyargı ile görmekteyiz.

Heidegger bütün felsefesi boyunca bunu açıklığa kavuşturmak için çabalamıştır. Bütün üstüne eğildiği konu da budur. Heidegger'in felsefesinde belirttiği, varlığın unutulmuş olan kısmı hakkında düşünüp bunu cevaplamaya çalışan Dasein aslında cevabı kendinde bulacaktır. Varlığın anlamı kendisini sorgulamaktır. Varlığın varolduğu ilk andan beri en büyük özelliği kendini sorgulamasıdır. Varlık, ancak kendisini Dasein'da ortaya çıkarır. "Varlığın Anlamı Nedir?" sorusunun muhatabı yalnızca Dasein'dır. Dasein, varlığı sorgulayan, varlığı anlayan ve kavrayandır. Dasein, kendi varlığını yalnızca ontolojik bir sorgulama yoluyla bulmaktadır. Kavramsal bir sorgulama ona varlığın anlamını vermeyecektir.

Varlığın anlamı nedir? sorusunun cevabı da Dasein'da saklıdır. Dasein, soru soran bir varlıktır. Her varolanın da özü farklıdır. Dasein'in da kendisi diğer varolanlardan çok farklıdır. Dasein, varlığın anlamını anlayandır. Varlığın anlamının ortaya çıktığı mekân Dasein'dır. Dasein diğer varolanlar gibi değil, kendini geliştirip "olmaktadır". Dasein her zaman gelişen ve yolda olan varlıktır. Heidegger'in *Varlık Ve Zaman* kitabında Dasein, ontik olarak bize en yakın olandır. Bunun sebebi de insanların Dasein oluşudur. Dasein, ontik olarak kendine en yakın olandır kısaca. Dasein her zaman 'şu' 'bu' gibi bir seçime tabiidir.

Dasein, Heidegger'in felsefesinde her zaman bir varoluşa tabiidir. Ancak Heidegger öncesindeki dönemde Dasein'in varlığı sabit duran konumundadır. Yani bir mekan ve zaman içinde bulunma durumu olarak düşünülmektedir. Ve bu sebeple insanın varlığının ne olduğu sorusu bu şekilde askıda kalmıştır. Geleneksel ontolojide

⁴ Ökten. Kaan H., *Varlık Ve Zaman Bir Okuma Rehberi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2021, s.90, 91

Varlığı durağan olarak görmek sıkıntılı bir durum yaratmaktadır. Diğer varlıklarla arasındaki farkı bizler için tam anlamıyla açığa çıkartmamaktadır.⁵

Platon'un felsefesine baktığımızda Varlığın ne olduğunu sorduğumuzda bir "idea" olduğunu görmekteyiz. İdealar akılla kavranabilen ve değişmeyenlerdir. İdealar, "a priori" olanlardır. Platon'a göre Varlık Nedir? sorusunun cevabı "İdealardır". Bu bir çeşit kategori halinde varlığın ne olduğuna dair sorunun cevabını vermektir. Bu düşünce Heidegger'in karşı çıktığı bir düşüncedir. Varlık Nedir? sorusunun cevabı böyle bir cevap olmamalıdır. Varlık, Platon'un düşüncesinde olduğu gibi bir düşünceyle açıklanamaz. Varlık, anlamını Dasein'da açığa çıkartacaktır. Dasein, sürekli gelişen, oluş içinde olan varlıktır. O mevcut olarak bir yerde, bir noktada bulunmamaktadır. Dasein sürekli varolmakta olan ve kendi varlığını kendisinde açığa çıkartan varlıktır.

*"Dasein diğerlerinin veya başkalarının varolmalarını değil, kendi varolmasını varlık yapısının temelini koyar. Kendi varolmasını seçerek, kendi olanaklarını fark eder. Her durumda Dasein, kendi olanaklarıdır. Kendini seçen Dasein, otantik varoluşa sahiptir. Kendini seçmeyen ise, otantik olmayan bir varolmaya sahiptir. Otantik olmak ve olmamak, Dasein'in temel varolma durumlarıdır. Otantik olmaması, Dasein'in varlığını yok etmez ya da daha az varlık olmasını sağlamaz, fakat kendini seçmeyen ve olanaklarını fark etmeyen varlık yapar."*⁶

Dasein, incelenirken onun Dünya-içinde-varlık olduğu da unutulmamalıdır. O, Dünya içine atılmış olan zorunlu varlıktır. Dasein kendini Dünya içinde anlamlandırır ve tanıyan varlıktır. Dasein'in genel olarak kurduğu bağ, anlam üzerinedir. Varlığı sorgulayan, onun üstünde düşünüp anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan da Daseindir. Dasein'in Dünya-içinde-varolan olması da aslında birlikte varolma kavramını ortaya koyar. Dasein, anlayabilen, kavrayabilen, kaygı ve ilgi duyabilen bir varlıktır. Bu özellikleri de Dasein'in varoluşsal ve ontolojik yapısı gereği olan şeylerdir. O, şurada veya burada bulunabilir, yer değiştirebilir. Onun varlık karakteri diğer var olanlardan farklı olsa da Dasein da var olanların içindedir. Diğer bütün var olanlardan da farklı ve ayrıcalıklıdır. Dasein'in ruhu dışında fiziki olarak Dünya-içinde yer kaplayan bir bedeni

⁵ Kenan Esra, *Sartre'in Heidegger Eleştirisi Bağlamında Sahicilik Ve Ölüm*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019, s.17

⁶ Çüçen A.Kadir, *Martin Heidegger: Varlık Ve Zaman*, Sentez Yayınları, İstanbul, 2012, s. 59, 60

vardır. Fakat kendini sadece bu fiziki yer kaplayan bedeni üzerinden anlamaya çalışması doğru değildir. O, Dünya-içinde varlık olarak, Dünya ile bağ kurmakta, anlamlar yüklemekte, varlığını anlamaya çalışmaktadır. Dasein, Dünya-içinde-olan iken diğer varlıklar Dünya-dahilinde-olandır. Heidegger'e göre Dünya-dahilinde-olanlar birbirlerine temas edemez, birbirleriyle karşılaşamazlar. Yalnızca bu yakınlık dünyası olan, Dünyanın içinde olan Dasein tarafından kurulabilir.⁷ Masa, koltuk gibi Dünya-dahilinde varolanlar bir yakınlık ilişkisi içerisinde bulunamazlar. Çünkü onlar dünyasız varolanlardır. Her ne kadar 'masa koltuğa yakın' diyebiliyor olsak da bu yakınlık ilişkisi gayrisahih anlamda kurulmaktadır. Bu varlıklar Dasein ile kesinlikle karşılaştırılmamalıdır. Dasein, Dünya-içinde-varlık olup bir dünyasallığa sahipken, masa v.b. nesnelere Dünya-dahilinde varlıklardır. Dünya-İçinde-Varlık ve Dünya-Dahilinde-Varlık kesinlikle birbiriyle benzetilmemesi gereken şeylerdir. Dünya-İçinde-Varlık ve Dünya-Dahilinde-Varlık ayrımı tezimizin ilerleyen bölümlerinde açıklanacaktır.

Dasein, Dünya'ya geldiği andan itibaren bir şeylere inanma ihtiyacı duyar. Bu inancın arkasında saklanan merak duygusuyla da sorularını araştırmaya başlar. İlk basamak olan varlığın anlamı nedir? sorusu ile kendisini karşı karşıya bulur. Felsefe tarihi boyunca neredeyse bütün filozofların ilk uğrak noktası "varlığın anlamı nedir?" sorusu olmuştur. Bu sorunun cevabını da ancak Heidegger'e göre varlığın kendisi verebilir. Heidegger'e göre Aristoteles, Kant gibi filozoflar kategorize etme yoluyla varlığı anlamaya çalışır ve bu çalışma bir şema haline gelir, şema haline gelme durumu kategorize edilen şeyleri daha kolay anlamak için insanın zihninde gerçekleşmektedir. Bu şemasal yöntem aslında kolay anlaşılabilir bir yöntemdir fakat Heidegger'e göre varlığın ne olduğunu anlamak şemaya dönüştürülerek anlaşılacak bir şey değildir. Ancak fenomenolojik yöntem kullanılırsa varlığın anlamı tam anlamıyla açığa çıkabilir. Fenomenolojik yöntem ile sorulan soruların doğru cevaplarına ulaşmak mümkündür. Fenomenoloji, araştırmanın yönteminin belirlenmesini sağlar. Fenomenolojiyi anlamak için onu oluşturan kavramlara bakmak gerekir. Fenomenolojiyi temellendiren iki kavram fenomen ve logostur.

⁷ Çüçen A.Kadir, *Martin Heidegger: Varlık Ve Zaman*, Sentez Yayınları, İstanbul, 2012, s.60, 61

“Heidegger fenomen kavramının kendi kendisini gösteren ve dış görünüş olarak iki farklı anlamda anlaşıldığını belirtir ve bu anlamların nasıl birbirine bağlandığını anlamak için fenomen kavramının daha uzak anlamlarına bakılması gerektiğini belirtir. Bir şey kendisine hiç de uygun olmayarak kendisini gösterir, olmadığı bir şey olarak kendisini gösterebilir ve fenomen olduğunu iddia eder ya da fenomenin gerçek anlamı olan kendi kendisini içeriyormuş “gibi” görünür. Heidegger, bizlerin fenomen terimini, terminolojik olarak fenomenin gerçek anlamına götürmemiz gerektiğini ve ondan dış görünüş anlamını ayırmamız gerektiğini belirtir.”⁸

Heidegger’in Dasein’ı varolmayı kendi varlığında gerçekleştirme gücüne sahip olmasıyla bilinir. Dasein, kendi varoluşunu sorgulayarak ve bunu anlama peşine düşerek kendini diğer varlıklardan ayırır. Dasein, diğer nesnelere gibi sadece Dünya-içinde-olması ile ortaya çıkmaz. O diğer nesnelere gibi sadece mekânsal bulunumda olmaz. Dasein diğer Dünya-dahilinde-olanlardan yani mekânsal olanlardan ayrılır. Dasein, Dünya ile birlikte, aynı anda vardır ve anlayarak bağ kurma, kavrayabilme kabiliyetine sahiptir. Dünya-içinde-varlık olarak anlayan ve kavrayan varlıktır. Dasein’in bir şey içinde bulunduğunu bilmesi yani Dünya-içinde-varlık oluşunu fark edişi kendi varlığını da fark etmesi demektir. Dasein’in Dünyayı bilmesi *a priori*’nin de farkında olması demektir, Dasein’in Dünyayı bilmesi temel olgusudur, onun için varoluşsal ve ontolojik bir durumdur. Yani Dasein’in Dünya-içinde-varolma özelliği *a priori* yapıyı bize göstermektedir. Dünyayı bilip bütün işleyişi fark etmesi ontolojik olduğu kadar kendi varoluşunu anlamlandırmasının da birinci basamağıdır. Bütün bu özellikleri ile diğer varolanlardan ayrılır.

Dasein’in bütün varolanlara göre de öncelikleri vardır. Dasein, her türlü varoluş üstüne anlama ve kavrama yapar. Varlık olmadan anlamamanın ve kavramanın mümkünatı yoktur. Bilme durumu bütün basamakları birleştirip anlamaktır. Bu işi de ancak Dünya-içinde-varlık yapabilir, o da Dasein’dir. Dasein, bazen kendisini gerçekleştirmeye çalışırken kendi gibi olmayan varolanları örnek aldığı ve kendini onlar gibi sandığı için problem yaşar. Bu durum da Heidegger’in eleştirdiği bir şeydir. Dasein, Dünya-dahilinde karşılaşılan varolanlara bakılarak anlaşılmaya çalışılmamalıdır. O diğer var olanlardan farklıdır. Dasein, anlayabilen ve kavrayabilen varlık olarak kurduğu bağlar

⁸Çüçen A.Kadir, *Martin Heidegger: Varlık Ve Zaman*, Sentez Yayınları, İstanbul, 2012, s. 49

sayesinde vardır diyebiliriz. Biraz önce yukarıda da bahsettiğimiz gibi, Dasein Dünya- içinde-varlık iken, diğer var olanlar Dünya-dahilinde-varlıktır.

Dasein'ın Dünya-içinde bulunması, Dünya-içinde-varolması onun en belirgin özelliklerindedir. Onun varlığı Dünyada başlamıştır ve Dünyada devam edecektir. Dasein yalnızca dünyadaki varlığı devam ettiği, anlayabildiği ve bağlantılar kurabildiği sürece vardır. Dünya içindeki nesnelere temas etmek, Dünya içindeki olayları anlamaya çalışmak tamamıyla Dasein'a has bir durumdur. Bütün bunlar Daseini Dasein yapan unsurlardır.

Dasein, kendi varlığını kendi içinde açığa çıkartmaktadır. Dasein her daim olmakta olan varlıktır. Yani bir oluşa sahiptir. Dasein'ın dışındaki varolanlar ise yalnızca “varlar”dır. Dasein, her daim gelişen ve gelişmekte olan varlıktır. Heidegger'e göre Dasein yolda olmaktır. Dasein, kendini anlayan, anlamlandıran ve kendi dışındaki şeyleri de anlamlandırma çabasında olandır. Bu yüzden her daim yolda olduğunu söyleyebilmekteyiz. Bu yolda olma durumu Dasein'ın en belirgin özelliklerinden biridir. Yolda olma ve anlam aramaya yönelme, Dasein'ın tercihine bağlı değil, onun varlığını oluşturan karakter özelliğine bağlıdır.

Heidegger'in felsefesine bütünüyle baktığımız zaman “Varlığın anlamı nedir?” sorusunu her zaman Dasein kavramı ile temellendirdiğini görmekteyiz. Dasein, kendi varlığını anlamlandırarak özünü oluşturur. Heidegger tam bu noktada Ortaçağ düşüncesinden oldukça uzaklaşır. Çünkü Ortaçağ'da öz Tanrının özüyken burada Dasein'ın özüdür. Ortaçağdaki Skolastik düşüncede Tanrı'nın özü mutlak ve zorunlu olmaktır. Ancak Dasein'a baktığımızda böyle bir şeyin söylenemeyeceğini görürüz. Dasein'ın özgürlüğü, zamansallığı, tarihselliği ve sonlu oluşuyla ilgilidir. Dasein, Varlığın anlamı nedir? Sorusuna cevap verip varlığı anlamlandıran, kendi olan varlıktır. Kısaca Dasein, kendi varlığını anlamlandıran insandır.

“Dasein başka varolanlar arasında yer alan bir varolan değildir yalnızca. Dasein'ın ontik müstesnalığı, bir varolan olarak onun kendi varlığı içinde bizatihi bu varlığı mesele etmesinde yatar. Dolayısıyla Dasein'ın söz konusu varlık konstitüsyonuna, onun kendi varlığı içindeyken bu varlıkla belirli bir varlık ilişkisine

sahip oluşu da dahildir. Bu ise şu demektir: Kendi varlığı içinde Dasein şu veya bu minval ve açıklıkla zaten kendini anlamaktadır.”⁹

Dasein’in kendini anlayıp olanaklarının farkına varması gerekir. Bunu yalnızca kendine yönelerek yapabilecektir. Günlük yaşamın telaşıyla çoğu zaman anlamayı unutan Dasein, sürekli başkalarıyla iletişim halindedir. Fakat Dasein’in kendi varlığına yönelmesi gerekmektedir. Günlük hayatın içinde endişelerini ve kaygılarını hissetmeye başladığı noktada Dasein kendini bulmaya çalışmaktadır. Dasein, ilk olarak zamansal ve tarihsel olduğunu fark ettiğinde Dünyaya bırakılmış olduğunu anlar. Dünyada yalnız olduğunun farkına vardığında yani burada demek istediğim şey; hislerini, kaygılarının yalnızca ona ait olduğunu fark ettikten sonra bu kendisiyle ilgili olan kaygıları yalnızca kendisinin yaşadığını fark ettiğinde bir endişe duymaya başlar. Çünkü kaygının Dasein’i bireysel olarak düşündüğümüzde yalnızca ona ait olduğunu söylemek mümkündür. Her Dasein’in kendine ait bir süreci ve bir yaşamı vardır. Bu noktada da kendine ait imkanlara sahip olduğunu da söylemek mümkündür. Bunun farkına varan Dasein, kendi varlığının imkanlarından ötürü kaygı ve endişe duymaya başlar. Ölüm de Dasein’in bir imkanıdır ve Dasein bunun farkındadır. Dasein’in bu endişe ve kaygılar sonucunda kendini dinlemesi ve olanaklarını fark etmesi gerekir. Bu noktada Dasein, kendini dinleyip olanaklarını fark ederse az önce bahsettiğimiz Otantik Varlık olma durumuna geçer. Dasein’in otantik oluşu da işte tamamen kendini anlamaya başlamasıyla alakalıdır.

Dasein ayrıca bir süreç içindedir. Bu süreç, doğumla başlamış ve bir gün ölüm ile son bulacaktır. Dasein’in Dünyada geçirmesi gereken bir süresi vardır ve bu süre yalnızca ona aittir. Bu süreyi tamamladığında artık Dünya-içinde-varlık olmayacaktır. Fakat bütün bu zaman Dasein için çok yetersiz kalacaktır. Dasein, arada olup sona giden varlıktır. Dasein’in bu arada kalması onun ruh hali olan kaygısının en büyük sebebidir. Çünkü önünde kestiremediği ve ne zaman sonlanacağını bilmediği bir süreci vardır.

Dasein, bir varlıktır. Gündelik yaşamın içinde olup onu yaşayan varlıktır. Bu yüzden de tarihsel olduğunu söylemek mümkündür. Tarihsel olduğunu söylememizin en büyük gerekçesi geçmişi ve yaşanmışlıkları olan bir varlık oluşudur. Dasein, geçmişi ve yaşanmışlıkları olduğu için tarihsel bir varlıktır. Yaşayacağı şeyler, yaşayamayacağı

⁹ Heidegger Martin, *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018. s. 33

şeyler ve ölümünün yani sonunun ne zaman geleceği belli olmasa da bir gün hikayesi bitecektir bu sebeple de zamansal bir varlık olduğunu söylememiz mümkündür.

Dasein, geçmişin ve geleceğin kaygısını sonuna kadar yaşayan bir varlıktır. Dasein ancak kendi sesini dinlediği zaman kaygısını azaltabilecektir. Dasein'in bütün farkındalıklarıyla otantik bir varlık olarak kaygı duymasının sebebi aslında hep kendinden bile bir adım ötede olmak istemesinden kaynaklıdır. Ölüm onu gelip bulduğunda da bu yüzden tamamlanamayacaktır. Onun için ölüm hangi anda gelirse gelsin onu eksik bırakacak, tamamlanmasına engel olacaktır. Dasein, yapabildiği şeylerden ziyade yapamadığı, yapamayacağı şeylere bakan bir varlıktır. Bu sebeple de ölümlü oluşunun, bir sonu oluşunun kaygısını kendini dinlediğinde daima hisseder. Zaman hiçbir zaman durmaz, akar gider. Bunun farkında olan dasein aslında kaçırdığı zamanın onu ölüme götüren zaman olduğunu fark eder. İşte bu yüzden bütün bu kaygısı.

“Sein unt Zeit'ta Heidegger, varlığın orada-olan'da anlaşılması, kendine özgü kılınmış olduğunun somut olarak ne anlama geldiğini açıklığa kavuşturur. Bu fenomenolojik çözümleme şu formülle son bulur: Orada-olmak kaygılanılması (özen gösterilmesi) gereken şeylerin yakınında olarak dünyada olmaktır. Bir yandan kaygı, öte yandan da varoluşa özgü kategoriler buradan kaynaklanır. Kaygının yapısı nasıl sorusuna uyar, ne sorusuna değil. Varoluş kategorileri bir tek formülde toparlanır: Daha işin başında ve daima dünyada kendinin önünde olmak (=şeylerin yakınlığında). Problem burada ortaya çıkar: Bu varoluş kategorileri bir bütünlük oluştururlar mı, kaynaktan gelen bir tamlık içerirler mi?

“Daha baştan ve daima dünyada olmak olarak kendi önünde olmak” formülünde zamansallığa dair öğeler bulunur. “Şimdiden ve daima”, “önünde” ve “yakınlığında”... Burada zamansallığı işin içine akan zamanı, anıların akışını gündeme getirmeden betimleme girişi vardır. Bu kaygı kökensel zamanı, akan bir ırmak olarak tanımlanamayacak bir zamanı arama kaygısıdır.”¹⁰

¹⁰ Levinas Emmanuel, *Ölüm Ve Zaman*, çevr. Nami Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 33. 34

Kaygı duymak da Dünya-içinde varolmanın en büyük yapıtaşlarından biridir. Kaygı halinin en büyük sebebi Dünya-içinde-varolmaktır. Kaygı Dasein'ın ruh hali ile alakalıdır. Dasein, var olduğu günden itibaren ruh halleri ile, hisleri ile varlığını sürdürmektedir. Ruh hali ve hisleri Dasein doğduğu anda onunla birlikte resmen doğmaktadır ve ölüme kadar da onunla birlikte var olmaya devam edecektir. Dasein, daima değişik ruh durumları içindedir. Kaygının en büyük sebebi ise zamandır. Zaman, Dasein için geçmiş gelecek ve şüandır.

“Hatırlarsak kaygının özü zamandır. Kaygı varlığı olarak Dasein’da, zamanın geçmiş-şimdi-gelecek ekstazlarının birliği açılır. Yani dasein şimdide anlarken, geçmiş ve geleceği de şimdide taşımaktadır, hatta geçmiş onun önünden gitmektedir. Her biri diğerine göndermede bulunur. Başka türlü söylersek, Dasein’in anlaması geleceğe yönelik tasarımı içinde gerçekleşir; fakat kendimizi içinde bulunduğumuz ilk ruh hali de fırlatılmışlıktır, geçmiştir. Öyleyse şimdide gerçekleşen bir eylemi, bir yüzü geçmişe diğeri ise geleceğe dönüktür.”¹¹

Dasein, doğumundan ölümüne kadar olan süreçte bu zamansallığa tabiidir. Geçmişin tecrübesiyle yoğurulup şuan ı yaşamakta ve geleceği umut etmektedir. Gelecek, şuan ın ilerisidir. Belki yarın, belki bir saat sonrasıdır. Ölümün bu noktada ne zaman Daseini bulacağını söylemek çok mümkün değildir. Bu bilinmezlik içinde kaygının Daseini bulmaması da imkansızdır. Dasein aslında ölüme giden varlıktır. O, dünyaya fırlatılırken bir yandan da ölümün kucağına atılmıştır.¹² Dünyayı anlamaya çalışırken ölümü fark etmesi ile aslında bütün telaşesi başlar. Dasein, işte bu noktada bir gün gelecek son ile yaşanan şeylerin anlamsızlaşacağını fark eder. Bu farkındalıktan sonra da kaygının ve endişenin yoğunluğu ile varlığı anlamaya çalışır. Dasein bütün bunları anladıktan sonra hiçbir de varlığı ile bağlantılı olduğunu anlar. Dasein, kaygı, endişe anında ölümün farkındalığı ile hiçlikle karşılaşmaktadır.

Hiçlik yani yokluk olmasaydı varlıktan bahsetmemiz de mümkün olmazdı. Hiçlik dediğimiz kavram Havf'la yani korkuyla ortaya çıkıyor.

¹¹ Gür Aysun, Heidegger'e Yolunuz Düşerse, Metafizik Nedir? Ve Sanat Eserinin Kökeni, Sentez Yayınları, Bursa, 2020, s.24

¹² Gür Aysun, Heidegger'in Yazgı Anlayışı Üzerine Bir Yorumlama, Bursa, 2016, Doktora Tezi, s.75

“İlim yapan insan “var olana” yöneliyor. Fakat varlık –zıddı olan her kavram gibi; mesela güzellik, iyilik, doğruluk v.b. gibi – ancak zıddı olan kavramla ve kavramın içinde bir mana kazanabilir. “Yanlış” olmasaydı “doğru” olamazdı, çünkü doğru yanlışla karşı mücadele demektir; “fena” olmasaydı “iyi” istenilmeyen bir şey olurdu çünkü iyi olanı istemek “fena” olanı değillemek demektir. Aynı şekilde “hiçlik” kavramı olmasa varlıktan bahsedemerdik çünkü varlığın sınırı hiçliktir.”¹³

Hiç kavramı aslında “Metafizik Nedir?” kitabında gündeme geliyor olsa da asıl *Varlık Ve Zaman* kitabında, Dasein ile ortaya çıkacaktır. Hiç kavramı, varlıktan kendini açığa çıkaracaktır. Dasein, Varlık ve Hiç kavramları bir arada ele alınabilecek kavramlardır. Birbirlerinden ayrı düşünmenin mümkünatı yoktur. Hiç kavramından bahsediliyor olması da Dasein’in sonlu bir varlık oluşundan (ölümlü oluşundan) ötürüdür. Dasein’in kaygı hissetmesiyle birlikte ölümünün farkındalığı onun hiçlik ile yüzleşmesine sebep olur. Hiçlik ile tecrübe sayesinde karşılaşılabılır.

“Peki, Hiçle nasıl karşılaşılır? Bu endişede mümkündür. Endişede varolan bütünüyle kaybolur bizde, içimizi kaplayan Hiçtir. Sarsılırız. Kendisinden veya kendisi adına endişelendiğimiz şeyin belirsizliği, onun belirlenebilirliğinin eksik olması değil belirlenebilmesinin temeldeki olanaksızlığıdır. Varolan kaybolur, dayanak kalmaz, içimizi kaplayan Hiçtir.”¹⁴

Heidegger’in felsefesinde ele aldığımız varlığın anlamı, kendini anlamak için hep kendini sorgulayandır. Varlığın anlamı hep “benim” diyebilendir. Yani varlığın anlamı Dasein’da saklıdır. Dasein, kendini anlamlandırmasıyla, varlığını kavramasıyla otantik bir varlık olduğunu gösterir. Kendi varlığını anlamaya çalışırken ilk etapta bir dünyada yaşadığını ve aslında doğumuyla birlikte dünyaya fırlatılmış olduğunu fark eder. Fakat bu dünyada kesinlikle yalnız değildir. Başka Daseinlar ve başka varolanlarla birlikte bu dünyada bulunmaktadır. Bu noktada bazı şeyler yaşanacaktır (herkesleşme, kaygı, vicdan v.b.).

Tezimin bir sonraki bölümünde yani ikinci bölümünde bahsedeceğimiz konular, Dasein’a ait olan özellikleri içermektedir. Bütün bahsedeceğimiz özellikler ile birlikte Dasein karşımızda daha açık bir şekilde duracaktır. Bütün bu özellikler bizi ana

¹³ Heidegger Martin, *Metafizik Nedir?*, Kaktüs Yayınları, İstanbul, 2017, s. 23, 24

¹⁴ Gür Aysun, *Heidegger’in Yazgı Anlayışı Üzerine Bir Yorumlama*, Bursa, 2016, Doktora Tezi, s. 76

konumuz olan “ölüm”e götürecektir. Dasein kendini bütün olarak gösterdiğinde tezimizin ana konusu olan “ölüm” e bir adım daha yaklaşmış olacağız. Dasein, ona ait olan bütün özellikleri ile karşımızda durduğunda ise “ölüm” fenomeni daha anlaşılır olacaktır. Dasein’ın varlığını açıkladıktan sonra onun varlığını oluşturan özelliklerine bakmaya başladığımızda her şey bir sökük misali sıralı şekilde ortaya çıkacak, bize anlatılmak istenen hikayeyi oluşturacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

1.DÜNYA

1.1.1. DÜNYA-İÇİNDE-VARLIK

Heidegger'in felsefesine göre Varlığın anlamı nedir? sorusunun cevabını ancak varlığın kendisinin verebileceğini söylemiştik. Varlığın anlamı, kendi varlığını sorgulayan, anlayan ve kavrayandır. Varlığın anlamı bir önceki bölümde de bahsettiğimiz Dasein'dir. Dasein, yalnızca ona ait olan özellikleri ile birlikte bütün olarak anlaşılabilir. Dasein, doğumu gerçekleştirdiği anda kendini Dünya-İçinde-Varlık olarak bulur. Ve aslında kendini anlamaya başlaması ilk olarak burada başlamaktadır. Kendini, varlığını anlamaya başlamasıyla Dasein, otantik varlık olmaya geçmektedir. Dasein'in varlığı yalnızca Dünya içinde olduğu için bu bölüm tezimiz için oldukça önemlidir. Çünkü Dasein'in Dünya'da varlığını fark etmesinden sonra asıl hikaye başlayacaktır. O, yaşadığı Dünya'da başka Dasein'ler ile karşılaşacak, varlığı sebebiyle kaygılar duyup herkesleşmeye geçecektir. Bu yüzden Dünya-İçinde-Varolma Dasein'in en temel ve belirleyici özelliğidir diyebiliriz. Dünya Daseinsız, Dasein da Dünyasız düşünülemez. Dünya ve Dasein arasında güçlü bir anlam bağı bulunmaktadır.

Heidegger'in *Varlık Ve Zaman* adlı eserinde Dasein'in temel özelliği olarak esasen Dünya-İçinde-Varolma bölümünü incelediğimiz zaman aslında Dasein'i Dasein yapan, onun vazgeçilmeyecek ve değiştirilemeyecek en belirgin özelliğinin Dünya-İçinde-varolması olduğunu görüyoruz.

Heidegger şöyle ifade etmektedir:

“İçinde-olma ne demektir? Bu ifadeyi öncelikle “dünyanın” içinde-olma şeklinde tamamlarız ve içinde-olmayı “bir-şeyin-içinde-olma” olarak anlama eğilimi gösteririz. Bu terimle, başka bir varolanın “içinde” var olan bir varolanın varlık minvali dile getirilmektedir (bardağın “içindeki” su, dolabın “içindeki” elbise gibi). “İçinde” ifadesiyle bir mekan “içinde” olup belirli bir uzanımına sahip iki varolanın

mekan içindeki yerlerine göre birbirleriyle olan varlık ilintisini anlıyoruz. Su ile bardağın, elbise ile dolabın her ikisi de aynı minvalde mekan “içinde” “kendi” yerindedir. Bu varlık ilintisini daha da genişletmek mümkündür: sıra derslik içindedir, derslik üniversite içindedir, üniversite kent içindedir vs. Sonunda da bu sıra “evren içindedir” denir. “Birbirinin-içinde-olmaklıkları” bu şekilde belirlenebilir olan bu varolanların hepsi de dünya “içinde” karşılaşılan şeylerin mevcut-olma denilen varlık minvaline sahiptir.”¹⁵

Alıntıda bahsettiğimiz bütün bilgiler “içinde-olma” düşüncesini daha fazla anlamamızı kolaylaştırır. Fakat bunlara baktığımızda Daseinsal örnekler olmadığını söylememiz mümkündür. Bütün bu örnekler aslında kategoriyal ontolojik karakterlerdir. Bütün bunlar Daseinsal olmayan varolanlara aittir. Dasein için içinde-olma Dasein’ın varlığının en belirgin özelliği olup eksistensiye olduğunu ortaya koyar. Dasein’ın Dünya-içinde-varolması, onun Dünya içinde bulunması, ikamet etmesinin yanında anlayabilen varlık olması demektir.

Heidegger’in Dünyayı daha iyi anlamamız için verdiği örnekler gibi bir örnek verecek olursak, tıpkı bir sınıfın içindeki kalem, kağıt, tebeşir, yazı tahtası gibi maddelerin birleşimi yani bütünlüğü, sınıfı oluşturur. Dünya da bu şekilde bir bütünlük ile oluşmaktadır. Dünyanın-içinde-varolanların bütünlüğü, büyük resmi yani Dünyayı ortaya çıkarmaktadır.

Dasein, varlığını kendisinde açığa çıkaran bir varolandır. Dasein’ın en temel özelliğinin Dünya-İçinde-Varolmak olduğunu söylüyoruz. Dasein ilk olarak Dünya-İçinde-Varlık olarak algılanmalıdır. Dasein, Dünyadan ve diğer varolanlardan tamamen ayrı bir varlıktır. Dasein, Dünya’yı meydana getirmez ancak Dünya’dan ayrı bağlantısız bir şekilde de düşünülemez. Dasein, varlığı boyunca her zaman Dünya’da bulunmaktadır. Dünya Dasein’sız, Dasein Dünya’sız düşünülmemelidir. Dünya Dasein’in evidir.

Heidegger’in felsefeye kattığı bu düşünce anlaşılması oldukça basit gözükse de insan hayatının koşturmasında çoğu zaman akıldan çıkmaktadır. Dasein, yalnızca Dünya içindeyken anlaşılabilir bir varolandır. Dasein, Dünya’nın dışında bir yere

¹⁵ Heidegger Martin, *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018. s. 94, 95

sahip değildir. Varlığını Dünya dışında açığa çıkartamaz. Dasein, Dünya-İçinde-Varolanlar ve Dünya-Dahilinde-Varolanlarla bir arada yaşamaktadır.

Dünyanın içinde varolma durumu, Dünyanın dahilinde varolmak kesinlikle değildir. Dahilinde olmak “Sein-In” iken, içinde olmak “In-Sein”dir. Dünya dahilinde varolmada, diğer Dünya dahilinde varolanlarla bir ilişki vardır. Bu da mekânsal ilişkiyi ortaya çıkarır. İçinde-olma ise Dasein’in, diğer varolanlar ile ilişkisini ortaya koyar. İçinde-olma bir varoluş durumudur. Dahilinde-olma da kategoridir. Bunu daha iyi anlamak için örnek vermek gerekirse; bir iş yerinde tekstil makinasının ve bir de insanın olduğunu düşünelim. İnsan ve makine aynı yerde bulunsa da formel olarak kesinlikle bir olduklarını söylemek mümkün değildir. İşte bu noktada Dasein’in bir yerlerde bulunabildiğini söyleyebiliriz. Dünya-içinde-varolan Dasein, anlayabilen ve kavrayabilen bir varolandır. Dasein, ruh dışında bir bedene de sahip olduğu için hareket edebilir, bir başka yere gidebilir ve farklı yerlerde bulunabilir. Dasein bir bütün olarak anlaşılmaya çalışılmalıdır. Bedeni ya da ruhunu ayrı ayrı anlamaya çalışmak Dasein’ı anlamamaktır.

Heidegger’e göre Dünya dahilinde olanlar birbirlerine temas edemez, yakınlık kuramaz ve birbirleriyle karşılaşamazlar. Bütün bunlardan eksiklerdir. Ama Dasein, bütün bunları yapma kabiliyetine sahiptir çünkü o Dünya-içinde-varlıktır. Dünya-içinde-varolma Daseinin seçtiği bir şey değildir. Bu onun yaratılışında vardır. Dasein denildiği zaman Dünya-içinde-olma akla gelmelidir. Bu onun fundamental yaratılışında olan bir kavramdır. Dasein, her daim Dünyada olandır. Dünya’ya anlam yükleyendir.

“Dasein’in dünya-içinde-varolduğunu söyledik fakat dünya-içinde-varolma kendini nasıl gösterir, nasıl açığa vurur? Dasein’in fundamental belirlenimi olan dünya-içinde-varolma günlük yaşamdaki davranışlarımızın çeşitliliğinde, dünyayla ilişkimizin farklı tarzları olan çalışma, dinlenme, yeme içme vb. eylemlerimizde kendisini açığa vurur.”¹⁶

Dünya-içinde-varolma Dasein’a ait bir özelliktir. Fakat bu noktada Heidegger’in bir eleştirisi olacaktır. Dasein, Dünyadaki varoluşunu, Dünya-dahilinde varolanlara

¹⁶ Yılmaz Erdal, *Varlık Ve Zamanı Anlamak*, Küre Yayınları, İstanbul, 2020, s.93

bakarak anlamaya çalışmaktadır. Bu fark Dasein tarafından fark edilmeli ve kendi benliğini ona göre anlamaya çalışmalıdır.

Dasein, yaşamı başladığı andan itibaren Dünyadadır bu yüzden de bilgiye önseldir. O bütün imkanların olduğu Dünyada yaşamını sürdürmeye çalışır. Dasein'ın Dünyada keşfetmeye çalıştığı şeyler daima vardır. Yaşamını bu keşfi yapmaya da adayabilir, bazı keşiflere öncü olmaya da. Bu Dasein'ın tamamen özgürlük alanıdır. Dünya bütün imkanları ile Dasein için bir deneyim alanıdır. Dünya-dahilinde olanlar ya da Dünya-içinde-varolanların arasındaki farkı Dasein anlayabilir. Bunun üzerine de kendi varlığını ortaya koyabilir.

Dasein, Dünyaya fırlatılmış olandır. Ve burada bulunduğu süre boyunca varlığını yalnızca kendisi ile sorgulayabilir. Dünya, onun bulunduğu mekan olarak evidir. Dasein'ın Dünya'ya atıldığı ilk andan ölümüne kadar olan süreci merdiven gibi düşünürsek, Dünya'ya atıldığı ilk ana yani doğuma birinci basamak, varlığını sınırlayacak ve sonlandıracak ölüme de sonuncu basamak diyebiliriz.

Dasein, doğduğu Dünya'ya aslında bir şekliyle atılmış, fırlatılmıştır. Dasein, ne yaşayacaksa, ne anlayacaksa Dünya'da yaşayacak ve anlayacaktır. Dünya, Dasein'ın doğumundan tezimizin ana konusu olan ölümüne yürüyeceği yoldur. O, bu yolda kendi varlığını anlamada yalnızdır. Dünya, Dasein için deneyim alanıdır. Dasein ölüme kadar Dünya'da deneyimler kazanmaktır. Tezimin ana konusu olan "ölüm" Dasein'ın bir noktada artık Dünyada bulunmama durumudur. Sıralı bir şekilde bunları açıklamaya başladık ve devam edeceğiz. Dasein'ın içinde yaşadığı, içine doğduğu Dünya, yaşamının başlamasıyla ona bazı farkındalıklar katmaktadır. Dasein, Dünya'da varlıklar arasında bir takım ayrımlar olduğunu fark edecektir. Dünya-İçinde-Varolanlar ile Dünya-Dahilinde-Varolanların ayrımını yapacak ve kendi varlığının ait olduğu konumu anlayacaktır. Başka Dasein'ların farkındalığı ve Dünyasallık kavramının ne ifade ettiği ortaya çıkacaktır.

1.1.2. DÜNYANIN DÜNYASALLIĞI – ÇEVRELEYEN DÜNYA

Heidegger'e göre Dasein'in en belirgin özelliği Dünya-içinde-varolmasıdır. Tezin daha önceki kısımlarında Dünya-içinde-varolma ve Dünya-dahilinde-olma kavramlarından bahsedilmiştir. Bu kavramlardan bahsettikten sonra Heidegger "Dünya" kavramının ne olduğunu, "Dünya"nın ne olduğunu sorguluyor ve açıklıyor. Bu açıklamaları fenomenolojik yöntem ile yapıyor. Dünyanın bir fenomen olduğunu aktarıyor. Dünya-dahilinde-varolanlara bakarak dünyayı betimlemek mümkün değildir. Çünkü Dünya-dahilinde-varolanların anlama ve kavrama kabiliyeti yoktur. Dolayısıyla anlam bağı kurmalarının da mümkünatı yoktur. Bu özelliği ile Dasein, onlardan ayrılmaktadır. Ancak Dünya-içinde-varolana yani Daseina baktığımız zaman Dünyayı bu şekilde anlatmak mümkün olacaktır. Bu noktada Dünyanın ne olduğu sorusunun cevabını Dasein'in Dünyası olarak görmekteyiz. Dasein, Dünya olmadan varlığını sürdüremez, Dünya da Dasein olmadan bir hiçtir. Dasein ve Dünya kavramları birbirlerine bir zincir gibi bağlılardır. Dasein'in dünyasına bakıldığında aslında tek bir Dünya yoktur. Her Dasein'in Dünyayı görüş şekli farklıdır. Dasein'in anlam bağlaması bu noktada devreye girmektedir. Bu bütünlükle olayın kavranılması gerekir. İşte bu bütünlüğe Heidegger "dünyasallık" der. Tezimizin ana konusu olan "ölüm" fenomenine giderken Dasein'in bu özelliklerini bilmemiz oldukça önem arz etmektedir. Gözümüzü açtığımız anda yani doğduğumuz anda Dünyanın içinde olduğumuzu fark ederiz. Bu Dünya tarihseldir ve bu tarih de Dasein'in tarihidir. Bu bölümde ele alınacak konular da Dünya ile Dasein'in bağlantısını bize anlatmaktadır.

Dasein, başka Dasein'lar ile birlikte yaşar. Bu çevreleyen-dünya içinde kamusal alandır. Bu noktada Dasein'in hergünüklüğe kapılıp herkesleştiğinden bahsedebiliriz. Kamusal dünyada daha çok benzerlikler hakimdir. Farklılıkların olduğunu söylemek imkansızdır. Kısacası herkesleşme söz konusudur. Gündelik hayatın akışında olmaktadır.

"En yakın çevreleyen-dünya içinde kamusal "çevreleyen-dünyanın" nasıl zaten el-altında-olduğu ve ilgilenmelere nasıl kendiliğinden konu olduğu daha önce gösterilmişti. Kamusal toplu taşıma araçları kullanılırken ya da habercilik

araçlarından (gazete) yararlanılırken her bir kimse herhangi bir başkası gibidir. Böyle bir hep-beraber-olma, kendi Dasein'inimi "başkalarının" varlık türü içinde tamamıyla eritir. Böylelikle başkalarının birbirinden farklılığı ve açıklığı daha da kayboluverir. İşte böylece herkes, bu dikkat-çekmezlik ve tespit-edilemezlik içinde kendi sahih diktatörlüğünü açığa vurur. Biz de artık herkes gibi keyif alıp eğleniriz. Herkes gibi sanat ve edebiyat okur, izler ve yargıda bulunuruz. Keza herkes gibi "büyük kalabalıktan" kendimizi geri çekeriz. Herkesin infial ettiğine biz de "infial" ederiz. Herkes belirsizdir ama herkeştir, fakat bir sayısal toplam olarak değil. Hergünkülüğün varlık türünü tayin eden herkeştir."¹⁷

Dasein kendi ihtiyaçlarına göre aletleri ve nesnelere revize ederek kullanmaya çalışır. Bu durum herhangi bir yararcılık ile yapılmaz. Aslında bu şekilde nesnelere oluşturulması, işe göre araçların yapılması da bize dünyasallığı göstermektedir. Her gün yaptığımız eylemler, kullandığımız materyaller her şey bizlere dünyasallık hakkında ipucu vermektedir. Bu ipuçları ile Dasein, Dünyayı, çevreyi daha iyi anlayabilir.

Dünyasallık, Dasein'dan ayrı kesinlikle düşünülemez. Dasein varsa Dünyasallık olduğunu söyleyebiliriz. Dünyasallık bize dünyanın mekânsal olarak bir yer olduğunu göstermektedir. Bütün bunlardan hareketle farklı dünyasallıkları görmek, ayırmak gerekmektedir.

" 1. Dünya ontik bir kavram olarak kullanılmakta olup dünya içinde mevcut olabilen varolanların tümünü imler.

2.Dünya ontolojik bir terim işlevini görmekte olup yukarıda birinci maddede ifade edilen varolanların varlığını imler. Burada "dünya" söz konusu varolanlar çokluluğunu kapsayan sahanın başlığı haline gelebilir; Örneğin matematikçilerin "dünyası" dediğinde matematikteki olanaklı nesnelere sahası imlenmiş olur.

3.Öte yandan dünya başka bir ontik anlamda daha anlaşılabilir. Ama bu kez özü itibariyle Dasein olmayan ve dünya-dahilinde karşılaşılan bir varolan olarak değil de fiili Dasein'in kendisi olarak "yaşadığı" bir "içinde oluş" olarak. Burada dünya varoluşa-dair önontolojik bir anlama sahiptir. Burada da yine farklı olanaklar yer alır:

¹⁷ Heidegger Martin, *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018. s. 200, 201

Dünya “kamusal” biz-dünyasını veya “zati” ve en yakın (evsel) çevreleyen-dünyayı imler.

4.Nihayet dünya ontolojik-varoluşsal dünyasallık kavramını imler. Dünyasallığın kendisi özel “dünyaların” ilgili yapı bütününe göre modifikasyona tabi olabilir olup esas olarak dünyasallığın a priori’sini içinde kapsar.”¹⁸

Dünyasallık da biraz daha öznel bir durumdur. Çevremizde karşılaştığımız insanlarla, yaptığımız işlerle ve deneyimlerimizle kendi dünyamız oluşmaktadır. Örnek verecek olursak bir inşaat işçisi ile bir öğretmenin dünyası aynı değildir. Meşgul olunan işler, tecrübeler, yönelimler her ikisinde de farklıdır. Burada hergünlük söz konusudur bu da çevreleyen-dünya demektir. Çevreleyen-dünyadaki karşılaştığımız varolanlar, durumlar bizim dünyasallığımızı oluşturmaktadır.

Dünya’ya fırlatılmış olan Dasein’in kendi varlığının anlamına Dünya’da ulaştığını söylemiştik. Dasein, burada varlığını sürdürürken başka varolanlarla da karşılaşmaktadır. Karşılaştığı varolanlar, Dünya-İçinde-Varolanlar ve Dünya-Dahilinde-Varolanlar olarak ayrılmaktadır. Dasein ve başka Dasein’lar Dünya-İçinde-Varolanlardır. Her Dasein’in Dünya içinde kendi tecrübeleri ve bir Dünyasallığı söz konusudur. Dasein, bu noktada birlikte yaşadığı başka Daseinler ile birlikte kamusal bir alanı oluşturmaktadır. Dasein, doğduğu andan itibaren varlığın anlamının peşine düştüğünde yani otantik olmayı seçtiğinde daima bir düşünce içinde olur. Çevresindeki varolanlara bakarak kendini anlamlandırmaya çalışır. Bunu da Dünya içinde gerçekleştirmektedir. Fakat bazen kendi varlığından kaygı duyar, bu konuyu da detaylı bir şekilde birkaç başlık sonra açacağız. Bu kaygı ile birlikte kendi varlığını anlamaktan kaçmak ister ve kamusal alanda, başka Dasein’larla birlikteliğinde o da herkesleşmeye çalışır. Bu herkesleşme kendisinin varlığından kaçmaya çalışmaktır. Fakat bunu yapmasının mümkün olmayacağını söyleyeceğiz. Dünya, Dasein’in mekan olarak bulunduğu yer olduğu için ve Dasein’a “Zamansal Ve Mekânsal” Varlık diyebildiğimiz için bir sonraki başlıkta bunu açmaya çalışacağız. Dasein’in ölüme yolculuğunda gerçekleşen bütün farkındalıklarında bu özelliklerinin payı olduğu için onu anlamak için ölüme uzanan yolculuğunu da anlamak gerekiyor. Bu yüzden Dasein’a ait bütün özelliklere bakıyoruz. Dasein ancak bütünlüğüne bakıldığında anlaşılmaktadır. Bizim

¹⁸ Heidegger Martin, *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018. s. 110, 111

amacımız ise, Dasein'ı bütünlüğünde anlayıp Ölüm fenomeninin ne anlam ifade ettiğini ortaya çıkartmaktır.

1.1.3. MEKÂNSALLIK

Kendi varlığını yalnızca kendisi anlayabilen Dasein'ın Dünya-İçinde-Varlık olduğunu ve Dünyaya fırlatılmış bir şekilde kendini bulduğunu daha önceki başlıklarda söylemiştik. Dünya-İçinde-Varlık dediğimiz Dünya, bir mekânı oluşturmaktadır. Dasein da Dünya'da ikamet etmektedir. Dasein, her ne yaşarsa mekân olan bu Dünya'da yaşamaktadır. Dasein, yalnızca anlaması, kavraması, varlığı ile bu Dünya'da vardır. Bu Dünya dışında varlığından bahsetmek mümkün değildir. Bu yüzden Dünya'nın mekânsallığa sahip olduğunu açıklamak Dasein'ı anlamak ve "ölüm" fenomenine ilerleyen yolu şeffaflaştırmamız için daha faydalı olacaktır.

Dasein, yaşamının en temel özelliği olarak Dünya-içinde-varlık olarak karşımıza çıkıyor. Dünya-içinde-varolma, Dasein'ın mekânsallığını ortaya koyuyor. Dasein'ı Dünya içinde varolmasından hareketle anlıyoruz. Ancak bu noktada yalnızca konumsal olarak Dünya'da bulunmaktan bahsetmek doğru olmayacaktır. Dasein'ın anlam bağlayabilen bir varlık olduğunu da unutmamak gerekmektedir. Bu da demek oluyor ki bir mekândaki hareketleriyle, tutumuyla, kurduğu bağlarla Dasein kendini ortaya koyabiliyor. Örneğin, karıncaların içinde olduğu bir fanus düşünebiliriz. Fanusun içinde toprak, bitkiler, karıncalar ve karınca yuvalarının olduğunu hayal edelim. Burada bulunan bütün her şey birer nesneyken, karıncalar bu nesnelere iletişim halinde olan canlılardır. Ve bütün bunlar bir fanusun içinde yer almaktadır. Yani bir mekânsallık söz konusudur. (Burada Dasein ve karıncayı bir tutmak kesinlikle mümkün değildir. Fakat akıllarda kalıcı bir betimleme bırakması için bu örneği vermek istedim.) İşte bu basit örnek gibi, bütün nesnelere ve bu nesnelere iletişim halinde olan Dasein da bir mekânsallığa sahiptir. Bu mekânsallık da Dünya'ya aittir. Bu mekânsallık tıpkı balıkların okyanusta yaşamasıyla benzerdir. İnsan da mekân olarak Dünya'da bulunur.

Dasein, Heidegger'in insan anlamında kullandığı bir terimdir. Ve Dasein, Dünya'da olan, orada olan, Dünya'ya fırlatılmış olan varlıktır. Dasein, Dünya'da bulunmasından başka bir yerde bulunamaz. Onun varlığını ortaya çıkarttığı yer yalnızca Dünya'dır. Dasein'ın ve onun ikamet ettiği dünyanın anlaşılabilmesi için, Dasein'a

bütünlüğünde bakmak gerekmektedir. Dasein'in ontolojik varlık olarak anlaşılabilmesi için yaşamı boyunca Dünya'da olması, doğumu ve ölümüyle kısacası bütün imkanlarıyla düşünülmesi gerekmektedir.

Dasein bu Dünyada kaygı duyarak, anlayarak öbür nesnelere iletişim kurar. Dasein, bütün bu nesnelere kendi işini görebileceği şekilde kavrar. Bütün bu nesnelere ilişkimiz de Dünyayı anlamamıza bütünlük olarak yardımcı olur. Dünya'da olmak Dasein'in temel özelliğidir. Dünyada olmak yaptığımız eylemlerle kendini ortaya koyar.

Kavrayan, anlayan vb özelliklere sahip Dasein, kaygı da duyar. Kaygı duyarak Dasein varlığını açığa çıkarır. Dasein kaygı duyduğu zaman Dünya-içinde-varlık olduğunun farkına varır.

Bu kaygının sebebi nedir? Dasein'in kaygısı, nesnelere bağlantılı değildir. Onun kaygısı kendi varoluşunu anladığı, fark ettiği anda ortaya çıkar. Kaygısının en büyük sebebi tamamen ondan ayrı düşünülemez dünyası ile ilgilidir. Bu kaygı ve endişe ruh hali Dünya-içinde-varlık olan Dasein'i diğerlerinden ayıran en önemli özelliktir. Kaygı, endişeyi doğurur. Ve endişe de zaman zaman Dasein'in varlığını hatırlamasına sebep olur. Endişe Dasein'in ruhsal durumunu etkiler. Bu da Dünya-içinde-varlık olmanın yapıtaşdır. Dasein, bütün bu özellikleri ile kendini ortaya koyar.

Dasein, yaşamının bütünlüğü ile yalnızca bu Dünya'da ikamet etmektedir. Dasein, dediğimizde onun Dünya-İçinde-Varlık oluşu, otantik olma özelliği, düşünebilmesi, bir mekanda yaşaması, kaygı duyan, anlayan varlık oluşu ve bir sona tabi oluşu gibi ona ait olan özellikleri aklımıza gelmektedir. Dasein, yaşadığı Dünya'da, kendi dünyasallığını oluşturur ve bu dünyasallığın dışında yaşadığı Dünya'da başka Daseinlerin da farkına varır. Kendi varlığını anlama konusunda kaygı ruh halini duyduğunda ise anlamaktan kaçınarak diğer Daseinler ile yaşadığı Dünyadaki kamusal alana kaçarak herkesleşmeye çalışır. Bu Dasein için aslında varlığını anlama sürecidir. Ruh halleri ile varolan bir varlık olduğu için kaygı duyması sonucu kendinden kaçması da oldukça normaldir. Sonunu yani "ölüm"ünü bilerek bu kaygıyı duyar. Kendi varlığının kaygısını duyar kısaca. "Ölüm" fenomeni aslında Dasein'in varlığının başladığı anda da vardır. Fakat Dasein, otantik olma durumuyla, varlığını anlamaya çalışması ile ve başkalarının yani başka Daseinlerin ölümlerini görerek kendinin de bir

sonu olduğunun farkına varır. Dasein'ı anlamak için başka Daseinlar ile Birlikte-Oлма durumuna da bakmamız gerekiyor. Bu sayede tezimizin ana problemi olan “Ölüm” fenomenine daha da yaklaşmış olacağız.

2.BİRLİKTE-OLMA, HERKES

Kendinde otantik olma ve otantik olmama özelliklerini barındıran İnsan yani Dasein, Dünya-İçinde-Varlık olarak başka varolanlarla birlikte yaşamaktadır. Kendi hayat hikayesinde, yaşamında, Dünya'ya fırlatılmış olarak yalnız olsa da, Çevreleyen-Dünya'da onun gibi başka Daseinlar da vardır. Bu Daseinların her birinin dünyasallıkları birbirinden farklı olsa da Birlikte-Olarak bir hergünlük oluşturmaktadırlar. Dasein da kendi varlığını anlama noktasında duyduğu ruh hali olan kaygı yüzünden zaman zaman bırakmak istemektedir. Kaygısıyla kendinden kaçma çabasındadır. Bu noktada kendini kamusal alanda yani “herkesleşme”de bulur. “Ölüm” fenomenine ilerlerken, Dasein'ın ruh hallerini anlamak için bu bölümü açıklamak da yerinde olacaktır.

Dünya-İçinde-Varlık olan Dasein, başka Daseinlar ile aynı anda bir hayatı paylaşmaktadır. Çevreleyen Dünya, Dasein'a ve Daseinlara ev sahipliği yapmaktadır. Dasein, Dünyada hem nesnelere ile hem de başka Daseinlar ile karşılaşır. Burada bütün varolanlar vardır ve öncelikli olarak Dasein şununla ya da bununla karşılaşır gibi bir şey söyleyemeyiz.

Peki Dasein Kimdir? Dasein, benim diyebilen varlıktır. Fakat Dasein başka Daseinlar ile bir arada yaşamaktadır. Aynı havayı solumakta, aynı gezegende bulunmaktadır. Bu yüzden Dünya-İçinde-Varlık başkalarıyla bir arada olmayı, birlikte olmayı da anlatır. Dasein, kendini anlamak için başka Daseinların imkanlarına ve ölümüne de bakar. Fakat bu noktada Dasein başka Daseinlar ile yaşarken aslında hergünlüğün içinde de kaybolur. Hergünkü yaşamın getirdiği eylemler ve Dasein'ın duyduğu kaygı, varlığını anlamasının önüne geçer. Diğer Daseinlar, benim için başkalarıdır. Ama bu noktada başkalarının kim olduğunu söylemek de mümkün değildir, ne bir sayı olarak bunu belirtebiliriz ne de tek tek. Başkaları herkeştir (Das Man).

Dasein, başkalarıyla yani herkesle birlikte hergünlüğe kapılır. Bu onun için aşılması gereken bir durumdur. Varlığından bu şekilde kaçamaz ve varlığını yok sayamaz.

Dünya-dahilinde karşılaşılan varlıklar ile Dasein'in varlık yapıları farklıdır. Fakat çevreleyen-dünyada başka Daseinler ile karşılaşınca bu argümandan daha farklı bir argüman söyleriz. Karşılaştığımız Daseinler kendilerini Dünya-dahilinde gösterirler fakat hem benim gibidirler hem de benim gibi değildirler. Bu Daseinlerin tam olarak benim gibi olmadığını söylememizin sebebi, onları Dünya-dahilinde görüyor oluşumuzdur. Dasein, Dünya-içinde-varlık olarak anlayabile ve kavrayabilen bir varolandır. Varlığını ruh halleri üzerinden ve anlam bağları üzerinden sürdürmektedir. Ancak diğer Daseinlerin bu durumunu baktığında görememektedir. Ben Dünya-dahilinde bir varlık değilim ama onlar benim kaşıma Dünya-dahilinde çıkıyorlar. Bu Daseinler benimle birlikte varlardır. Ve benim için de, benim kaşıma Dünya-dahilinde çıkarlar. Fakat ben, Dasein olarak Dünya-dahilinde bir varlık değilim.

“Ben daima dünyadayım. O sebeple kendimi de dünyadan hareketle anlıyorum. Başka Dasein’lar da bana kendilerini çevreleyen-dünya içinde gösterirler. Dasein mi, dünya mı önce gelir? Önceki paragraflarda bu ikili arasında herhangi bir öncelikli durum yoktu. Sanki burada dünyaya öncelik verilmektedir. Ama bu dünya, Heidegger’in kastettiği, alelade olmayan dünyadır. Yani nesnelere toplamından oluşan bir dünya değildir. Ben kendimi öncelikle edimlerimin öznesi olarak değil, meşgul olduğum dünya içindeki el-altında-olanlarla çevrilmiş olarak keşfederim. Burada önemli olan, çevreleyen-dünya (Umwelt) ve ilgilenmedir (Besorgen). Bunlardan hareketle varolanları yani gereçleri ya da malzemeleri (Zeug), bana benzeyenleri yani başka Dasein’ları ve Dasein olarak kendimi keşfedebilirim.”¹⁹

Dasein'in imkanlarında birlikte-varolma vardır. Dasein eksistensiyal olarak hiçbir zaman yalnız değildir. O, birlikte-varolandır. Birlikte-varolma özelliğinden ötürü Dasein asla yalnız bir varlık değildir. Dasein, çevreleyen-dünyada başka Dasein’lar ile karşılaşır. Bu olağan bir durumdur, özel bir çaba gerektirmez. Ben, başka bir Dasein’ı dünya-dahilinde-varlık olarak görürken, o Daseinler da beni dünya-dahilinde-varlık

¹⁹ Yılmaz Erdal, *Varlık Ve Zamanı Anlamak*, Küre Yayınları, İstanbul, 2020, s.172

olarak görür. Dasein, birlikte varolma yapısına sahip olduğu için diğer Daseinlar ile karşılaşma imkanına sahip olur.

“ Hatta Dasein’ın bu en yakın ve elementar dünyasal karşılaşma türü o kadar ileriye gitmektedir ki kendi Dasein’ım “yaşantılarımdan” ve “edim merkezlerinden” sarfı nazar ederek ve hatta onları “görmezden” gelerek kendini öncelikle “mevcut bulmaktadır.” Dasein “bizatihi kendini” öncelikle yapıp ettikleri, gerek duydukları, beledikleri, önedikleri içinde bulur – yani öncelikle ilgilendiği çevreleyen-dünyadaki el-altında-olanlarda bulur kendini.”²⁰

Hergünlük içinde karşımıza çıkan Dasein’ın bir adlandırması Herkestir. Dasein hergünlük içinde kendisini tam olarak göstermez. Herkes gibidir. Diğer Dasein’lar ile benzer durumdadır. Herkes, bütün Dasein’lar için ortak paydadır. Herkes kavramıyla birlikte de kamusal alan ortaya çıkar. Herkesin yaptığı eylemleri Dasein yaparken bu kamusal alanda kendine bir savunma geliştirir. Yaptığı eylemi o bireysel olarak yaptığını kabul etmediği durumlarda, ‘herkes yapıyor’ diye sıyrılabılır. Bu noktada da Dasein kendisi olmaz. Herkesleşmiştir.

Dünya-İçinde-Varlık olan Dasein, yaşadığı Dünya’da başka Daseinlar ile bir arada bulunma özelliğine sahiptir. Ve bahsettiğimiz gibi dünyada yaşamın bir hergünlüğü vardır. Bu noktada Dasein, bireysel olarak kendi varlığını anlamasını geride bırakarak, kendinden kaçmak için hergünlüğe sığınabilir. Hergünlük, Dasein’ın diğer Daseinlar ile ortak noktasıdır. Diğer Daseinlar ile ortak paydada bulunduğu, herkesleştiği alandır. Bu hergünlüğe sığınma isteği kendini anlamlandıran, kendini gerçekleştiren varlık olmaktan duyduğu kaygıyla birlikte kaçmak istemesinin sebebidir. Onu bu hergünlüğe iten, kaygı ruh durumudur. Kaygısının tek sebebi de kendi varlığıdır. Kaygı, sonlu bir varlık oluşundan ötürüdür. Dasein’ın yaşamının başlamasından itibaren onun her şekilde sonu “Ölüm” olacaktır. Bu Dasein’da endişe yaratmaktadır, hislerini ve davranışlarını etkilemektedir. Aslında tezimizin ana problemi olan “Ölüm” fenomenine giden yoldaki Dasein’ın hareketlerinin belirleyicisi kaygıdır. Kaygı ruh hali sonucunda Dasein’ın gayri-sahih olmaya çalışması onun ruh hallerinin olduğunu ve ona göre hareket etmek istemesini bizlere göstermektedir. Fakat durum ne olursa olsun Dasein, kendi varlığının imkanlarını anlamaktan kaçamayacaktır. Dasein

²⁰ Heidegger Martin, *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018. s. 188, 189

kısacası kendinden kaçamayacaktır. Düşünebilen varlık Dasein'in ölüme yolculuğunda onu gayrisahih olmaya iten kaygı ruh halini anlamak oldukça önemlidir.

3.KAYGI

Dünya-İçinde-Varlık olan Dasein, Dünyadaki varlığını ilk fark ettiğinde, kendinin Dünyaya fırlatılmış olduğunu da fark etmiş olur. Varlığını sürdürdüğü Dünya'da Başka Daseinler ile Birlikte-olduğunu fark ettiğinde, onların ölümlerini gördüğünde kendinin de bir gün sonunun olacağını bilir. Bu son onu henüz şimdi bulmayacaktır ama elbet bir gün bulacaktır. Kendisi, doğumu ve ölümü arasında bir noktada bulunmaktadır. Ve ölümün ne zaman geleceği bu arada bulunmanın ne zaman biteceği bilinmemektedir. Dasein, ölümlü olmasıyla, kendini anlamlandırması ile Daseindir. Kısaca Dasein yani varlık bütün bunlarla birlikte vardır. Bütün bu imkanları kendinde barındırmasıyla varlıktır. Bazen bu durum Dasein'ı kaygıya sürüklemektedir. Kendi varlığındaki uçsuz bucaksızlık ve ölümünün belirsizliği burada bahsettiğim kısaca kendini bir bütün olarak anlama çabası onda bir ruh hali oluşturmaktadır. Bu ruh hali kaygıdır ve Dasein'in bütün imkanları ile birlikte zincirleme gelmektedir. Hissettiği kaygı, tıpkı Dünya-İçinde-Varlık olması, Dünyasallığı, Birlikte-Olması kadar, kendi varlığı kadar normal bir durumdur. Hissettiği bir ruh haliyle birlikte Dasein'in herkesleşmek istediğini belirtmiştik. Bu herkesleşme çabası kaygı yüzündendir. Kaygıyı açıklamamız Dasein'in otantik olma ve otantik olmama özelliklerine değinmemiz için önem arz etmektedir.

Dasein, Dünyada yaşamının başlamasıyla beraber yaşamı boyunca farklı ruh hallerini de kendinde taşır. Otantik olma çabasıyla, kendini anlamlandırmaya çalışmasıyla da ruh hali kaygıya yönelir. Dünya-içinde-varlık olan Dasein'in aslında bir şekilde Dünyaya atılmış olduğunu söylememiz mümkündür. Dünyada başka Dasein'ların varlığından söz edebiliyor olsak da Dasein tamamen yalnızdır. En sonunda 'kendi' kendine kalacaktır. Dasein, her zaman eksiktir.

Dasein Dünya içindeki varlığını anlamaya çalışırken bu noktada kaygı ruh halini ele geçirir. Tıpkı Dünya Dasein'siz olmaz ise, Dasein'da kaygısız olmazdır. Kaygı, Dasein için varoluşsal bir durumdur. Dasein, hergünlük içinde kaygının farkına varmaz.

Başka varolanlarla ve başka Daseinlar ile iletişim halindeyken kendinden Hiçliği gizler. Ama hergünlükten ayrılıp, kendi varlığına yöneldiği noktada hiçlik yüzüne tokat gibi vurur ve endişe, kaygı hissetmeye başlar. Dasein'ın kaygı duymasının sebebi dünya içindeki nesnelere bağlantılı değildir. Onun kaygı duymasının sebebi tamamen varoluşundan kaynaklıdır. Dasein, ne zaman kaygı, endişe duyarsa o zaman Dünya içinde yaşadığını anlar.

Dasein, gündelik hayatında genel itibarıyla otantik olmayan varlıktır. Gündelik hayatında kendi varlığını anlamlandırma çabasında olmayan ve kendine yönelmeyen varlıktır. Fakat Dasein, otantik olmaya, kendi varlığına yönelmeye, varlığını anlamlandırmaya dönmelidir.

Kaygı ve korku aynı şeyler değildir. Korku, sebebi olan, belli nesnelere bağlantılı olan bir durumdur. Kaygı ve endişe ise tam olarak sebebi olmayan bir ruh durumudur. Korku nesnesi ise kaygıya sebep olmaz. İkisi çok ayrı durumlardır. Kaygı nesnesizdir ancak korku nesnesi olan şeyler sebebi ile olur.

Dasein'ın duyduğu kaygı bir şeyleri önemseyişini bizlere göstermektedir. Dasein, kaygı duyduğu şeyi önemsemektedir ve kaygı tamamen kendi varoluşuyla ilgilidir. Kaygı, Dasein'ın Dünya-İçinde-Varoluşunun en belirgin özelliklerinden biridir. Dasein, kendi imkanlarında kendisine olanaklar yaratan bir varolandır. O, Dünya-İçinde-Varlıktır ve Dünya-Dahilinde başka varlıklarla bir arada bulunmaktadır. Dünya-İçinde-Varlık olarak kaygı duymaktadır. Dasein, varlığı için, kendi varlığından kaygı duymaktadır. Kaygı, varlığın anlamının bize ne kadar geniş olduğunu da göstermektedir. Çünkü o, anlayabilen - kavrayabilen, endişe – kaygı duyabilen varlıktır. Bütün bu kaygının sebebi varlığını anlamada içinde bulunduğu karmaşıklık ile alakalıdır.

Dasein, kaygı duymaya başladıktan sonra kaçmaya çalışır. Bu kaygı bir nesneye ya da Dünyada bulunan herhangi bir şeyden kaynaklı değildir. Dasein'ın kaçma sebebi kendisidir. O, varlığını anlamak istemediği, herkesleşmek istediği için kendisinden kaçır. Kendi varlığına yönelerek sorgulamak yerine hergünlüğün içinde huzurlu bir şekilde yaşamak ister. Ancak her ne kadar kaçarsa kaçsın, kaçtığı şey kendi içindedir bu yüzden de bir anlam ifade etmez. En nihayetinde kendi içindeki sesi dinleyip kaygının

peşine düşecektir. Ve bunu yapmasıyla da kendisini özgürleştirip, bireysel olarak varlığını ortaya koyacaktır.

Heidegger'e göre düşmüşlük varlığın olumsuz bir durumu değildir. Bu varlığın dünyaya fırlatılmış olduğu kadar ona has bir durumdur. Düşmüşlük varlığın kendisini anlama durumuyla alakalı bir düşmüşlüktür. Düşmüşlük varlığın otantik olmadığı durumdur. Düşmüş olan Dasein, kaygı duyduğu zaman Dünya-dahilinde bir şeyden kesinlikle kaçmaz. Dasein, Dünyaya kaçır yani Dünya-Dahilinde varolanlara kaçır. Bu durum onda negatif bir duygu yaratmaz, güven hissettirir. Dasein, düştüğü zaman duyduğu kaygıyla kendisinden kaçmaktadır aslında. Çünkü kendi varlığını anlayıp, kendi varlığına yöneldiği noktada kaygı ruh halini daha yoğun hissetmektedir. Dasein, kendinden kaçarak herkesleşmeye çalışır. Çünkü herkesleştiği zaman huzuru bulacağını düşünür. Herkesleştiği zaman kaygı ruh halinden bir nebze de olsa çıkabilir. Fakat burada Dasein'in unuttuğu bir şey vardır. Kaygı duyup kaçmaya çalıştığı şey kendisidir, bu yüzden kendinden kaçması asla mümkün değildir. Eninde sonunda kendi varlığına yönelmek durumunda kalacaktır.

Dasein, düştüğü durumda Dünya-İçinde olan ya da Dünya-Dahilinde olan, kısacası Dünya ile bağlantılı olan hiçbir şeyden kaçmaz. Dasein, yalnızca kendisinden kaçmaktadır. Dasein'in kendisinden kaçma sebebi, kendi varlığına yöneldiğinde varlığıyla yüzleşmekten çekinmesidir. Sahih olma durumundan Gayri-sahih olma durumuna kaçır. Kısacası Dasein'in düştüğü durumda kaçtığı şey tamamen kendisidir. Dasein, kendisinden kaçarak huzuru bulacağını, her şeyden uzaklaşacağını düşünür. Herkesleşmeye çalışır. Kendi varlığından kaçmasıyla da "Herkesleşir". Dasein'in herkesleşmesi, ona kendi varlığını anlamaktan, kendi imkanlarından, kendinden uzaklaşma fırsatı tanıdığı için ona huzur vermektedir. Dasein, düştüğü durumda her ne kadar bu huzura kaçmaya çalışsa da bu mümkün olmayacaktır. Kendi varlığından kaçmaya çalıştığında bile yine kendi varlığına yönelme eğilimindedir. Kaçtığı şey kendisidir fakat her zaman kendisi ile birlikte. Bu yüzden Dasein, eninde sonunda yine kendi varlığına yönelecektir. Dasein'in kaygısı tamamen kendi varoluşuyla ilgilidir.

Dasein'in günlük hayatta duyduğu kaygı ile yüzleşmesi aslında kendi varlığı ile yüzleşmesi anlamına gelmektedir. Buradaki kaygı, bir şey yüzünden olmamaktadır.

Dasein bu ruh halleri sayesinde kendi varlığını tanıyıp anlamlandırır. Kaygı durumu Dasein'ı kendi varlığına yönelmeye iter. Hergünlükten çıkıp kendi varlığını sorgulamasını sağlar. Kaygı, Dasein'ı özgürleştirir. Bu da demek oluyor ki Dasein'ı bireyselleştirerek, kendi varlığının olanakları ile karşılaştırır.

“Endişe veya kaygı sonucu kendi teklifine kavuşan Dasein kendi Varlığının olanaklarını anlayan ve onları seçme özgürlüğüne sahip Varlıktır. Endişe, Dasein'ı özgür yapar ve onu kendi varlığının özgürlüğüyle yüzleştirir. Ruh-durumu olarak endişe Dünya-İçinde-Varlığın temel türüdür. Dünya-içinde-varlıkta her zaman gizli ve saklı olan endişe, ne zaman ruh-durumu olarak ortaya çıkarsa, Dasein'ı “onlar”dan ayırarak tekleştirir ve olanaklarını seçme özgürlüğü verir.”²¹

Dasein, her zaman kendinden bir adım öteye giden, kendine bir şeyler katan varlıktır. Sürekli kendini geliştiren, oluş içinde olan varlıktır. Dasein'ın Dünya-içinde-varlık olduğunu ona gösteren ruh hallerinden biri kaygıdır. Dasein, kaygıyı hissettikten sonra kendisini Dünyadaki diğer şeylerden ayırır. Diğer nesnelere farklı olduğunu, onların birer nesne, kendinin ise imkanları olan bir varlık olduğunu fark eder. Kaygı, Dasein'ı bireyselleştirerek, ona bu özgürlüğü vererek bunu fark etmesini sağlar. Dasein kendisinin önsel olduğunu fark eder.

Dasein, kendi varlığını anlayarak, varlığının imkanlarını kavramaya çalışarak sahil bir varlıktır. Fakat duyduğu kaygı ile birlikte herkesleşme çabası onu varlığını kavramaktan alıkoyacaktır. Varlığını kavraması ve anlamlandırabilmesi için Dasein'ın kendi varlığına yönelmesi gerekmektedir. Dasein, herkesleştiği noktada gayri sahil bir varlık olmaktadır.

Dasein'ın ruh hali olan kaygı, daha öncesinde bahsettiğimiz ona ait olan bütün imkanlarına duyduğu kaygıdır. Yani burada şunu demek istiyoruz, Dasein kendi varlığının kaygısını duyar. Onu oluşturan bütün parçalarının, imkanlarının kaygısını duyar ve onu oluşturan her şeyden kaçmak ister. Fakat Dasein her ne kadar kendi varlığından kaçmak, herkesleşmek istese de böyle bir şey mümkün değildir.

Dasein, Dünya-İçinde-Varlık olarak Dünya'ya fırlatılmış olarak, yalnız başlar hayatına. Bulduğu Dünyada kendine benzer olan şeyleri ve ona hiç benzemeyen

²¹ Çüçen A.Kadir, *Martin Heidegger: Varlık Ve Zaman*, Sentez Yayınları, İstanbul, 2012, s. 82

şeyleri görür. Kendine yakın gördükleriyle yani başka Daseinlar ile benzerliklerini bulmaya çalışır. Her Dasein'ın kendi Dünyasallığı olduğunu fark eder. Bütün bu farkındalıklar Dasein'ın anlayan bir varlık olduğunu gösterir bizlere. Dasein, anlayabilmesi ile kendi varlığının uçsuz bucaksız oluşunu fark eder. Sadece bu uçsuz bucaksızlığı ölüm kesintiye uğratacaktır. Bu gerçekler onun kaygı duymasına ve gayrisahih bir varlık olmasına sebep olur. Fakat kendinden bir noktaya kadar kaçabilecektir. Vicdanı buna bir noktaya kadar izin verecektir. Vicdan, Dasein'ı ölümün farkındalığına tekrar çeken bir fenomendir. Bu yüzden finale gitmek için uğrayacağımız bu noktada vicdandan bahsetmemiz oldukça yerinde olacaktır.

4.VİCDAN

Kendi varlığını ancak kendisi anlamlandırabilen Dasein, yaşamında bazı ruh durumlarına sürükleniyor demiştik. Bu en belirgin ruh durumu da onun için kaygıdır demiştik. Kaygı duymasının en büyük sebebi de hayatının, yaşamının farkındalıkları sonucu gelişmektedir ve bunun sonucunda kendinden kaçarak herkesleşmeye çalışmakta olduğunu da söylemiştik. Kaygı duyması sonucu sığındığı herkesleşme durumu onu varlığından uzaklaştırmaktadır. Bu Dasein'ın hergünlüğe kapılma durumudur. Hergünlüğe kapılan, varlığından uzaklaşan Dasein, sahih olmayı bırakıp Gayrisahih olmaya dönmektedir. İşte bu noktada vicdan çok önemlidir. Çünkü Dasein'ı tekrar kendine dönmesi, sahih olması için dürtecektir.

Varlığın anlamı nedir? sorusunun cevabı olan Dasein, hergünlüğe kapıldıktan sonra kendinden uzaklaşmaya başlamıştır. Dasein, hergünlük ile herkesleşmeye başlamıştır. Bu noktada kendininden, varlığını anlamaktan uzaklaşmıştır. Benliğinden uzaklaşmıştır. Sahih olan, ontik olan Dasein, gayri-sahih olmaya başlamıştır. Bu hergünlük içinde herkesleşmeye başlamıştır. Herkesleşmeyi bırakarak kendi benliğini bulmaya yönelmelidir. Hergünlük içinde kendi sesini duyması, düşüncelerinin üstünde durması zorlaşmıştır. Vicdan ise Dasein'ın tekrar kendini dinlemeye, anlamaya başlaması için ona bir çağrıdır. Onun kendi sesini tekrar dinlemesi için ona bir işarettir. Dasein, hergünlük içinde sahih olmaktan uzaklaşmaktadır. Onun bu sahih olmaktan uzaklaşması kendini anlamaktan uzaklaşması demektir.

Vicdan, Dasein'ın herkesleşmiş olmasından çıkıp kendine dönüşünü sağlamaktadır. Vicdan bir nesne ya da başka bir Dasein değildir. Dünya-Dahilinde-Varolandan gelen bir çağrı değildir. O somut olarak görülebilen bir şey değildir. Bu durum vicdanı hiç de yapmaz. Vicdan fenomeni kendi başına olumlu etkiler bırakan bir varlıktır. Vicdanın çağrısı, Dasein'ı harekete geçirecek bir durumdur. Vicdan kimdir? diye bir soru sorulduğunda bu sorunun cevabı da yoktur. Aslında Dasein, kendini kendine hatırlatmaktadır. Vicdanın kendini hatırlatması da tıpkı ölüm gibi aniden gelişir. Planlanan ve bilinçli yapılan bir durum söz konusu değildir. Bu vicdan, Dasein'ın her daim içindedir ve bir gün yüzeye çıkacaktır. Vicdan, Dasein'ın varlığının başlaması ile onunla birlikte varolmuş, ortaya çıkmayı bekleyen gizli bir özelliğidir. Vicdan, Dasein'ın kendine seslenişidir.

Vicdanın sesi Heidegger için önemlidir. Çünkü vicdanın sesi Dasein'ın içinden beklenmeyen bir şekilde ortaya çıkacaktır. Tıpkı Hegel'in felsefesinde olduğu gibi olduğunu söyleyebiliriz. Bana ait olan bir his benim için açığa çıkar ve bana döner.

“Çağrı, kendimiz tarafından ne planlanır, ne de hazırlığı yapılır, ne de iradi olarak icra edilir. “O” çağırır – beklemediğimiz halde ve hatta irademize ters olarak. Öte yandan çağrı, benimle birlikte dünyada var olan bir başkasından da geliyor değildir kuşkusuz. Çağrı içimden gelir ve fakat benim hakkımdadır.”²²

Vicdanın Dasein'a seslenişi tekrar Kaygı fenomenine işaret etmektedir. Dasein'ın kaygılanması tamamen kendi varlığından ötürüdür, herhangi bir nesne ya da Dünya-dahilinde olan bir şey bunu tetiklemez. Kaygının sebebi Dasein'ın kendisidir ve Dünya-İçinde-Varlık oluşundan ötürüdür. Kaygı ruh halinde bulunma da Dasein'ın içindeki Vicdanı tetikler. Vicdan ve kaygı birbirleriyle bağlantılı iki ruh halidir.

Vicdan, Dasein'ın hergünlüğünde sessizce ona kendini hatırlatır. Bu herkese uygun bir şekilde olmaz, yani Vicdan kamusal bir sesleniş yapmaz. O, Dasein'ın içinde olan ve yalnızca onun duyabileceği bir sestir. Dasein aslında kendi kendine vicdani çağrıda bulunur. Vicdani çağrının ne zaman geleceği, gerçekleşeceği belli değildir. O, bir anda Dasein herkesleştiği noktada ortaya çıkma özelliğine sahiptir.

²² Heidegger Martin, *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018. s. 410

Heidegger, kamusal vicdan denen şeyin Daseinsal vicdan ile karıştırılmasının doğru olmadığını düşünür. Herkesin sesi ile Dasein'a kendi içindeki vicdanın seslenişi aynı şekilde olmaz. Vicdan fenomeni bir kere Herkes kavramı ile açıklanabilecek bir durum değildir. Vicdan, Dasein'ın içindeki sestir. Yalnızca bireysel olarak Dasein'a aittir.

Dasein, hissettiği kaygıyla birlikte herkesliğe kaçmaya çalışırken sahilikten, gayri-sahihliğe kaçmaya çalışıyordu. Fakat şimdi vicdanının ona seslenmesi ise gayri-sahihlikten sahilliğe dönmesi yönünde bir seslenmedir.

Vicdan, Dasein'ı kendine dönmesi için çağırılmaktadır. Heidegger, vicdanın sesinin bizim için bir çeşit günahlarımıza sesleniş olduğunu da söylemektedir. Heidegger, bu düşüncesini özellikle Hristiyan dinine yönelik kelimelerle açıklamaya çalışılmaktadır. Burada Özellikle Hristiyan dinine ait düşünceler paylaşılmaktadır. Vicdan, günahlarımıza sesleniyor derken burada bahsettiğimiz günah ahlaki bir durum kesinlikle değildir. Heidegger'in vicdanımızın günahlarımıza seslendiğini söylüyor oluşu, Dasein'ın tamamlanamamış olması ile ilgilidir. Burada bahsedilen günah, Dasein'ın sonlu bir varlık olduğunu kabul etmemektedir. Dasein'ın en büyük günahı sonlu bir varlık olduğunu reddetmesidir. Yani otantik olmama durumu ile ilgilidir. Dasein, herkesleşerek kendiyile alakalı bu gerçeklerden kaçmayı amaçlamaktadır. Bu da onun bir çeşit günahıdır. Ancak Dasein, vicdanının ona seslenmesine cevap vererek tekrar kendi varlığına yönelebilecek olan varlıktır. Vicdanının sesini dinleyip tekrar kendi varlığına dönüp, ölümlü olduğunu kabullenirse işte o zaman Dasein tekrar otantik varlık olacaktır.

Dasein, kendi içinde olan bu vicdanın sesini ilk başta duyamaz, anlayamaz. Çünkü kendi içindeki sesi anlaması ona karmaşık gelecektir.

Dasein, varlığından kaçmaya çalışmasına hissettiği ruh hali sebep oluyordu. Dasein, bütün bildiklerini unutup kendini hergünlüğün içine atmak istiyordu ve bu noktada da herkesleşmeye çalışıyordu. Burada hissettiği kaygı ile kendi varlığından kaçamayacağını ona vicdanı seslenerek hatırlatılmaktadır. Dünya'ya fırlatılmış varlık olduğunu, Ölüme-Doğru-Varlık olduğunu vicdanının sesi ona hatırlatıp, tekrar varlığının imkanlarını anlamaya çalışmasını sağlayacaktır. Gayrisahih olma

durumundan onun sahih olma durumuna tekrar dönmesinin bir çağrısıdır bu. Dasein'ın vicdanı da yani vicdanının sesi de tamamen ona aittir. Bir başka Dasein'ın hissettiği vicdan ile onun hissettiği kesinlikle bir değildir. Vicdanın seslenişi tamamen öznel bir durumdur. Dasein, vicdanının çağrısını dinleyerek herkesleşme çabasından uzaklaşmalı ve tekrar varlığını anlamaya dönüş yapmalıdır. Çünkü varlığını ancak o anlamlandırabilir. Bütün özellikleri ile kendini bir bütün olarak kabul etmeli ve ana problemimiz olan Ölüme-Doğru-Varlık oluşunu da kabul etmelidir.

Dasein, Ölüme-Doğru-Varlık olduğunu ilk fark ettiği andan itibaren bir zamansal ve tarihsel bir varlık olduğunu da anlamıştır. Onun daha önce bahsettiğimiz özelliklerinin de dışında en belirgin özellikleri arasında bir kültüre, bir geleneğe doğması ve bunların izlerini taşıması vardır. Dasein'ın Ölüme-Doğru-varlık olarak bütün özelliklerini ele aldığımızda onun tıpkı mekânsal bir varlık olduğu gibi, zamansal ve tarihsel bir varlık olduğunu da unutmamalıyız. Tezimizin ana problemi olan “Ölüm” fenomenine bizi götüren yolda ele alınması gereken zamansallık ve tarihsellik, Dasein'ın şüana kadar bahsetmediğimiz en belirleyici özelliklerindedir. Bu yüzden Dasein'ı tam olarak anlayıp ölüme yolculuğunu ve ölüm düşüncesini fark edebilmek için bu iki özelliği de oldukça önem arz etmektedir. Bundan sonraki başlıkta zamansallık ve tarihsellikten bahsettikten sonra artık tezimizin ana problemi olan “ölüm” fenomenine yani Ölüme-Doğru-Varlık kısmına bakacağız.

5.ZAMANSALLIK VE TARİHSELLİK

Diğer bütün varolanlardan ayrılan Dasein'ın Dünya-İçinde-Varlık olan, Birlikte-Oлма'yı, kaygıyı v.b bütün özellikleri kendinde bulunduran Dasein, zamansal aynı zamanda da tarihsel bir varlıktır. Dasein, doğduğu anda bir kültüre ve tarihe doğar. Bu da onun tarihsel bir varlık olduğunu göstermektedir. Ayrıca Dasein daima kendini geliştiren ve “oluş” içinde olan varlıktır. Bu özelliği de onun bize zamansallığının olduğunu göstermektedir. Anlama ve kavrama zamansal olan şeylerdir. Dasein'ın en önemli özelliklerinden biri olan zamansallığı ve tarihselliği anlamamız Ölüme giden yolda bir adım daha ilerlememizi sağlamaktadır.

Dasein, mekânsal bir varlık olduğu gibi aynı zamanda zamansal bir varlıktır. Dasein'in anlamasıyla zamansal bir varlıktır. O dünyada olduğunu fark ettikten ve kaygıyı yaşadıktan sonra vicdanın sesiyle artık kendisini tamamlamaya başlamıştır.

Geçmiş, gelecek, şuan bunların hepsi Dasein için çok önemlidir. Dasein, geçmiş ve geleceği olmayan, yalnızda şuan yaşayan bir varlık değildir. Dasein, doğum ile ölüm arasında bir yerde durur. Dasein kendinin Dünyaya fırlatıldığını anladıktan sonra hissettiği kaygı durumuyla birlikte kendine yönelmeye başlıyor, anlamaya çalışıyordu. Bu noktada da Dasein, geleceğe yöneliyor. Heidegger'in zaman kavramının bu sebeple de ontolojik bir kavram olduğunu söylememiz mümkündür.

Geçmiş, gelecek, şimdi kavramları üstüne düşünmemiz gereken kavramlardır. Çünkü bu kavramlar basit bir şekilde anlaşılıyor gibi gözükse de aslında Dasein'in karakterinin, düşünce sisteminin oluşmasında fazlasıyla önemlidir. Bu kavramlar üzerine anlayan ve kavrayan Dasein, kendi varoluğu ve zamansallık hakkında bir bilgiye sahip olabilir. Heidegger'e göre zamansallık kendi yaşantımızdan, geçmişimizde ve zaman olgusundan anlaşılacak bir durumdur. Zamansallığın farkındalığı ise Dasein'in sonlu olduğunu fark etmesinin basamaklarından biridir. Zamansallık, Dasein'in varlığını anlamasıyla yani anlamayla birlikte gelişen bir durumdur.

Dasein, tarih içinde bulunan varlıktır. Doğum ile ölüm arasında, bir tarih içerisinde bulunan varlıktır. Ve bu tarih içinde bulunma durumu da onun zamansal bir varlık olduğunu göstermektedir. Zamansallık ise Dasein'in anlayarak varolmasıdır. Tarihsellik, Dasein'i çevreleyen dünya ile alakalıdır. Belirli zaman aralıkları içinde Dasein'in dışında gelişen olayları anlatabileceğimiz bir kavramdır. Dasein, bir kültüre bir hayata doğar. Onun varlığının başlamasından önce doğacağı ailede belli kültür normları, aile kuralları, gelenekler vardır. Kısacası onun varlığın başlamasından önce bir yaşanmışlık vardır. Dasein bu yaşanmışlıktaki imkanları miras olarak devralır. Kendi doğduğu ortamdaki imkanları devralarak miras olarak kendi de aktarmaya devam eder. Bu mirası devralabilen tek varlık ölüme-doğru-varlıktır. Çünkü ölüme-doğru-varlık geleceği olan varlıktır. Dasein herkesleşmeyi işte bu kamusal alanda fark eder. Herkesleşme, bu tarihsel, kültürel, geleneksek sürecin içinde vardır. Bu herkesleşmeyi fark ettikten sonra, içinde bulunulan kültürel, geleneksel, tarihsel yaşanmışlıkların farkına varır.

“‘Ekstazlar’ terimini seçmekle Heidegger, varoluşumuzun daima kendisinin dışında yer aldığı bir var olma biçimine işaret etmek ister. Bu ilk önce birer töz ya da kendilik olduğumuz ve sonrasında kendimizin dışına çıktığımız anlamına gelmez. Bu daha ziyade, varoluşumuzun her zaman bir yöne sahip olduğu anlamına gelir. Biz her zaman kendi olanaklarımıza doğru, varoluşumuzun bir parçası olarak geçmişimize doğru yönelmişizdir. Bu anlar birbirinden farklı olsa da, onlar aynı zamanda birleştirilmiş bir bütünlük meydana getirir. İşte zamansallık budur.”²³

Her ne kadar geçmiş Dasein için önemli olsa da, o sadece geçmişten bir bakış açısı kazanabilir. Geçmişini araştırıp incelemesi, Dasein’ın tarihsel bir varlık olduğunu gösterir. Dasein, geçmişini incelerken doğduğu geleneği, kültürü görür.

Heidegger’e göre Dasein’ın ilerlemeler kaydetmesi, belli bir noktaya gelmesi zamansallıkla bağlantılıdır. Zamansallık bizler için doğum ve ölüm arasındaki anlama ve bağ kurma sürecidir. Tarih de geçmişimizdir, aynı zamanda da gelecek için şuan yaşadığımız an geçmiş olacaktır.

Şuan, geçmiş ve gelecek dediğimizde bir şekilde tarihten bahsetmiş oluyoruz. Şuan dediğimiz şey, şuan olmakta olan, gerçekleşmekte olanı bize göstermektedir. Tarihlendirilebilirlik bir şekilde zamandır. Dasein, Dünya-Dahilinde-Varolanlarla ve Dünya-İçinde-Varolanlarla şuan Dünya’da karşılaşmaktadır. Ve bu da bir tarihlendirmeye sebep olmaktadır. Örneğin, şuan da pencere rüzgardan hareket ediyor v.b. örnekler verilebilir.

“‘Şimdi’, ‘sonra’ ve ‘daha önce’ye ait ufuklar aynı ekstatik zamansallık menşesine sahip olduğundan tarihlendirme karakterine sahip olurlar: ‘bugün şu anda’, ‘daha sonra şu olduğunda’, ‘daha önce şu olmuşken’ gibi.”²⁴

Dasein kendini geliştirip ‘olurken’ bir sürece tabiidir. Dasein’ın diğer varolanlardan en büyük farkı bir ‘oluş’ içinde olmasıdır. Bu oluş da zamansallık ile bağlantılıdır. Dasein’ın Dünya-içindeki yaşamının başlamasıyla birlikte yani doğumla birlikte ölüme doğru uzanan basamakları tırmanmaya başlar. Bu da bir süreç demektir.

²³ Jhonson Patricia Altenbernd, *Heidegger Üzerine*, çev. Adnan Esenyel, Sentez Yayınları, Ankara, 2013, s. 53

²⁴ Heidegger Martin, *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018. s. 599, 600

Felsefe tarihinde de ontolojiye baktığımız zaman hep bir zamansallığın, bir sürecin söz konusu olduğunu görmekteyiz. Dasein da zamansallığa tabiidir ve sonlu, tarihsel bir varlıktır. Dasein'ın kendisinin sonlu olması bütün bu varoluşun yok olacağı anlamına gelmez. Dasein hiçbir zaman tek olmamıştır ve olmayacaktır. Dasein, kendinden önceki Daseinların bilgisi ile doğar, bütün bunlar Dasein'ın parçalarını oluşturur. Dasein, kendinden önceki Daseinların tecrübeleri ile varolur. Bu bilgiler ile varlığını sürdürür. Ve kendi tecrübeleri ile de gelecekte Daseinlara yol gösterecektir. Heidegger'e göre bu Dasein'ın temel tarihselliğidir. Dünya-içinde-varlık kendinden öncesini ve sonrasını da kapsamaktadır. Tarih geçmiş bitmiş olan değil, olmakta olan, akışta, devamlı olandır. Tarih de Dasein ile bir bütün olarak ele alınır.

Ölümü yani sonu anlayabilmek için Dasein'ı tamamen bilmek gerekir. Varlık yani Dasein, bütün bu tarihselliğin içinde kendisi olarak bir başlangıca ve bir sona sahiptir. Dasein'ın sonu ölümdür. Tarihsellik Dasein'ın geçmişinin, şuanının ve geleceğinin olması ile alakalıdır. O doğduğu ailenin, geleneğin, kültürün etkisiyle yaşar, oradan bir parça taşır. Tarih ve Dasein da birlikte ilerlemektedir. Zamansallık Dasein'ın Dünya-İçinde-Varlık oluşu ile birlikte var olurken, tarih bir noktada Dasein'dan önce de vardır ama daima Dasein'ı kapsar. Yani Dasein, hayattayken onun yaşadığı tarihsellik önemli bir durumdur.

Buradan sonra Dasein'ı Dasein yapan neredeyse bütün özelliklerine bütün olarak baktığımızı söyleyebiliriz. Geriye bir tek Dasein'sız düşünülemez, tezimizin ana problemi olan "ölüm" fenomenini açıklamak kalmıştır. Sıradaki son bölümümüzle "ölüm" fenomenini de bir açıklığa kavuşturup Ölüme-Doğru-Varlık olan Dasein'ı tam olarak anlayacağız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1.FELSEFE VE ÖLÜM

Ölüm, hayatın her anında insanın başucunda beklemektedir. Doğum kadar normal bir fenomen olan ölüm ansızın gerçekleşecek bir şeydir. İnsan birlikte yaşadığı, çevresindeki insanların ölümleriyle birlikte bir gün kendisinin de öleceğini fark eder. Fakat ölümünün ne zaman gerçekleşeceği belli değildir. Ölüm kavramına baktığımızda şuan ölüm için ben bu düşüncelere sahibim ve beni yalnızca doğumum ve ölümüm arasında bulunan yaşamım ilgilendiriyor diyebilirim. Benim bu düşüncem gibi düşünen birçok insan olduğu gibi benden daha farklı düşünen de birçok insan var. Bu durum bir kesinliği olmadığı için, ölen insanın da neler yaşadığını anlatamadığı bir durum olduğu için tartışmaya oldukça açık bir konudur. Ve insan var olduğu andan itibaren Ölüm söz konusu olduğunda bazı inançlar ortaya çıkmakta, bazı gerekçeler ve tezler de savunulmaktadır. Bazı insanlar, ölüm denildiği zaman ölümsüzlük, reenkarnasyon veya ölümden sonra bir ahiret inancı barındırıyor da olabilir. İşte bu tartışmaya açık konu, insanlık tarihi boyunca da, felsefe tarihi boyunca da birçok düşünür tarafından ele alınmış ve farklı farklı düşünceler ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Ölümün, insanlığın tarihi boyunca merkezde olan bir kavram olduğu hatta felsefenin ilgi alanlarından biri olduğu söylenir. Fakat Çağdaş felsefeye baktığımızda ölüm tartışmalarının çok fazla yer etmediğini görürüz. Çok fazla bu konuyu açık açık tartışan felsefeciler yoktur. Bu konu üzerinde durup bu konuyu felsefesinin merkezi haline getiren filozoflardan biri Martin Heidegger'dir. Heidegger'in ölümü felsefesinin merkezine oturttuğunu söylemişken de Çağdaş Felsefecilerde ölümün daha arka planda olduğunu ve üzerinde çok fazla durulmadığını görürüz.

Felsefe, insanın varlığının ne olduğu, varlığın ne olduğu sorularının cevaplarıyla ilgilenirken ölümün de insanın bir parçası olduğunu ve insanda bir takım hisler uyandırdığını ortaya çıkarır. Korku, hüznün, endişe v.b. bunlar insanda ölümün yaratacağı ruh hallerinden bazılarıdır. Antik Çağ da dahil olmak üzere, insandan bahsettiğimiz her zamanda ve her koşulda, onun “ölümlü” olduğunu bilerek konuşuruz. Yaşam dediğimiz şey ölümle birlikte vardır.

Ölüm kavramının üstünde durmayan, bunu hayatın gerçekleşmesi gereken koşulsuz bir olayı olarak gören düşünürler bile insanın yaşamı boyunca ölüme hazırlandığını ima eder. Yani burada demek istediğim şey, bir gün hayatı sonlandıracak ölüme giden yolda insan yine ölümü düşünerek yaşar, eylemlerini gerçekleştirir. Kültürel ve toplumsal farklarla baktığımızda da ölüme bakış açısının birbirinden farklı olduğunu görürüz. Ölüme giden hayat yolculuğunda gerçekleştirilmesi gereken şeyler de farklı olabilir. Ölüm olgusu her kültürde aynı olsa da sürecin algılanması ve yaşanmasında farklılıklar illaki vardır.

Felsefe tarihine baktığımızda, Yaşam nedir?, Varlık nedir?, Ölüm Nedir?, Ölüm tecrübe edilebilir mi? Hiçlik nedir?, Ölüm bir son mudur?, Ölüm bizi sınırlar mı? Varoluş nedir? Ölümü deneyimleyebilir miyiz? V.b. binlerce soru Antik Çağdan günümüze sorulmuş ve cevabı aranmıştır. Bütün bu sorular ve üstüne düşünülmesi hep belirsizlikten ötürüdür. İnsanoğlu varolduğu ilk günden itibaren bir şeylere inanma ihtiyacı duymuş, gecesine güneş aramıştır. Fakat bir kez geldiği hayatında bilmediği, cevabı olmayan ve tecrübe edemediği şeyler vardır. Bütün bunları açıklamak zordur. Çünkü yapılan açıklama onun için şimdilik sadece bir varsayım olarak kalacaktır. Bütün bu belirsizlik insanda korkuya sebebiyet verir. Varlığını anlamlandırma çabasıyla devamında ne olacağını bilememesinden ötürü endişe duyar. Hayatın bir sonu olduğunu insan çevresinden görerek bu bilince ulaşır. Hayatın sonluluğu, ne zaman sonlanacağını belirsizliği onda büyük bir korku ve endişe yaratır. Hayatı ne zaman sonlanacak? Bu soru asla bilinen bir yanıtı olmayan, yaşanmadan da cevabı verilemeyecek bir sorudur.

Ölümünün endişesi yani kaygısı da bir şeyleri tamamlayamayıp eksik kalacağını düşündüğünden ötürüdür. Ve bu korkunun önüne geçebilecek bir şey yoktur. İnsanlık, varolduğu ilk günden itibaren ve insanlığın varlığının sonu gelene kadar bu korku hissedilmeye devam edilecektir.

“Ölümün yaşamda; dünya-içinde bu kadar değerli kalmış sahil varoluşumuzu gerçekleştirirmede ansal oluş ufkuymuzu belirlemesinden ileri gelir. O halde ölüm bir son olmaktan çıkarak varlığımızın alethia'sının anlamını belirleyen ufuktur. Bu sebeple

ölümlü oluşumuzdan çok ölüme yönelik varlık olanağımızı gerçekleştirme esas alınır. Sorun öncelikle varolan olarak kendi varlığımızın anlamının keşfidir.”²⁵

Kaan Ökten’in tarih boyunca yazılmış ölüm metinlerini topladığı “*Ölüm Kitabı, Ölüm Düşüncesinin Temel Metinleri*” kitabı vardır. Ökten, Eski Mısır, Mezopotamya Metinlerinden başlayarak sırasıyla, Kutsal Kitaplara, Eskiçağ Yunan, Eskiçağ Roma, Ortaçağ ve Ortaçağ Sonrası dönemlerde yazılmış olan ölüm metinlerini toparlamıştır. Bu kitapta yer alan metinleri incelediğimizde aslında tarih boyunca ölümün anlaşılma şeklini, inancını görmekteyiz. Buradan hareketle inceleyecek olursak ölümün yarattığı korkunun, tarih boyunca hissedilen bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Henüz tamamlanamamış olmaktan ötürüdür. Antik Yunanda ölüm, insanın doğası gereği yaşadığı ussal bir durumdur. Ve bundan sonra Heidegger’in felsefesinin temelinde büyük oranda yer alan Platon, erdemli olmak için bu korkudan arınılması gerektiğini savunmuştur. Platon’a göre, üzerine düşündüğümüz her şey yani felsefe olan her şey ölüme hazırlıktır. Heidegger de Platon’un düşünce sistemini kendine göre detaylandırarak felsefesinin temelini oluşturur.

Ölüm korkusu, Heidegger ve Sartre gibi filozoflar için olumlu bir konumdadır. Felsefelerini bu zeminde kuran iki filozof ölüm korkusunun, insanın yaşamı için her ne kadar olumsuz gözükse de olumlu bir durum olduğunu savunur. İnsanın hayatının anlamını arttıran ölüm korkusu, iki filozofun da temel aldığı bir durumdur.

Ölüm üzerine düşünmek hayatın her alanında vardır. Bugün bir iş yaparken, bir yere giderken veya bir şeyler izlerken ölüm her zaman başucumuzda durmaktadır. Hayatın bir gerçeği olan ölüm bize aslında hiç tahmin etmeyeceğimiz kadar yakındır. Biz, ölümlle burun buruna olan varlıklarız. Ölüm bizi her an bulabilir. Bu sebeple hayatımızın vazgeçilmez olan bu gerçekliği hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Felsefe tarihi boyunca da neredeyse her düşünürün felsefesinin içinde ölüm fenomeni vardır. Felsefe de ölüm gibi hayatımızın içinde, hatta merkezindedir. Felsefe ölüm fenomenini hayatın değiştirilemez gerçekliği olarak kabul edip, bir sorun edinerek kendine konu edinir. Fakat bütün bu konu edinmelerde bir netlik yoktur. Tek netlik, ölümün bir gün gelip insanı bulacağıdır. Sonrasında ise ne olacağı bilinmez.

²⁵ Yıldızdöken Çiğdem, *Yaşam Ve Ölüm Felsefesi ‘ Varlık Sorunsalının Ufkunda Ölüm Meselesi’*, Sentez Yayınları, Ankara, 2017, s.307

Ölümün hayatımızın her alanında bu denli belirleyici olduğunu, nerdeyse bütün düşünürlerin bu fenomen hakkında düşüncelerinin olduğunu açıkladıktan sonra ölümün asla kaçamayacağımız bir şey olduğunu söylememiz mümkündür. Kişinin her ne inancı olursa olsun (ahiret, reenkarnasyon v.b.) şuan bedenen ve ruhen bulunduğu bu Dünya’da bir gün son günü olacaktır. Bir gün varlığı ölümle buluşacak ve şuan her ne yapıyorsa bunları yapmaya devam edemeyecektir. Ölüm, insanın hayatının bir gerçekliğidir ve insan, doğduğu andan itibaren ölümüne doğru yürümektedir. Heidegger’in felsefesindeki düşünce ise, doğum ve ölüm arasındaki yaşamla alakalıdır. O, kendinden önceki düşünürlerin düşüncelerine değer vererek, ölüm hakkında kendi gerçekliğini ortaya sunmuştur. Burada Heidegger’in “ölüm” fenomenini anlamak için, Dasein’in anlattığımız bütün özelliklerinin dışında Ölüm-Doğru-Varlık” Dasein’a bakmamız gerekiyor. Ölüm-Doğru-Varlık olan Dasein konusundan da bahsettikten sonra Dasein, bütünüyle bütün özellikleri ile bir arada durmuş olacak ve Dünya-İçinde-Varlık olarak Ölüm-Doğru-Varlık olduğunu bizlere gösterecektir.

2.ÖLÜME-DOĞRU-VARLIK “DASEİN”

Dasein’in kendi doğumuyla birlikte Dünya-İçinde-Varlık olması ne kadar doğal bir durumsa, Ölüm-Doğru-Varlık Ölüm-Giden-Varlık oluşu da bu kadar doğaldır. Dasein, başlangıcı ve sonu olan bir varolandır. O, varlığı kendisinde gizler ve o gizlediği varlığı kendi kendisinin tekrar bulmasını sağlar. Bunu yaparken de bütün imkanlarının farkına varır. Ölüm de Dasein’in bir imkanıdır ve bunu bu şekilde kabul etmesi gerekir. Dasein, ölüm gerçeği ile yüzleşmek zorundadır ve bu gerçekten asla kaçamaz. Çünkü ölüm, onu Dasein yapan gerçeklerden en büyüğü sayılabilir.

Dasein, Dünya-İçinde-Varlık olarak, Dünya’ya fırlatıldığı andan itibaren yalnızdır. Bu yalnızlık aslında onun varlığını anlama sürecindeki yalnızlığıdır. O ilk önce kendisinin Dünya-İçinde-Varlık olduğunu fark eder. Dünya, onun ikamet ettiği yerdir. Dünya, Dasein’in mekânsal bir varlık olduğunu da göstermektedir. Anladığı, kavradığı ve bağ kurduğu yer Dünya’dır. Dasein, varlığını ancak Dünya ile anlamlandırabilecektir. Varlığı ancak Dünyadayken varlık olacaktır. Dünya Dasein ile, Dasein Dünya ile birlikte anlamlıdır. Dasein, Dünya-İçinde-Varlık olarak Dünya’da başka varolanlar olduğunu da fark eder. Bu varolanlar tıpkı onun gibi Dünya-İçinde-

Varlıklar ve Dünya-dahilinde-olanlardır. Dasein, Dünya-dahilinde-olan kesinlikle değildir. Çünkü Dünya-dahilinde-olanlar, birbirlerine temas edemezler, hissedemezler, Dasein'a ait özellikler onlarda kesinlikle yoktur. Dasein, kendi varlığını anlamak için başka Dünya-dahilinde-varolanlara bakar. Fakat bu da onun için yersiz olacaktır çünkü o Dünya-içinde-varlıktır. Kendini anlamak için ihtiyacı olan ise varlığına yönelmektir. Dünya-içinde-varlık olarak başka Daseinlar ile karşılaşması mümkündür. Ancak başka Daseinların ölümüne bakarak da kendini tam anlamıyla anlayamaz. Diğer Dünya-içinde-varlık olan Daseinları o anda nasıl görüyorsa o şekilde anlayabilir.²⁶ İşte bu noktada Çevreleyen-Dünya'da Dasein, başka Daseinların farkına vararak her birinin birbirinden farklı Dünyasallıkları olduğunu fark eder. Dünyasallık, Dasein'ın günlük yaşamda meşgul olduğu, ilgi alanı olan, işi olan ya da profesyonelleştiği alan sayesinde oluşmaktadır.

Dasein, Çevreleyen-Dünya'da başka Daseinların ölümünü görmektedir. Başkalarının ölümünü tecrübe edememekte fakat bunlara şahit olmaktadır. Dasein, yalnızca ölümü bir kez tecrübe edecek, bu da onun kendi ölümü, kendi sonu olacaktır. Ölüm, Dasein için mutlak gerçekleşecek bir sonudur. Yalnızca bu sonun zamanı kesinlikle belli değildir.

Dasein başka Daseinlar ile birlikte yaşadıkça kendini tanımaktan duyduğu kaygıyla aslında hergünlüğü fark eder. Yani herkesin yaptığı hergünlük "sıradan" işleri de görür. Bu hergünlükte Dasein, varlığını anlamaktan uzaklaşmakta ve herkesleşmektedir. Kaygısıyla birlikte hergünlüğe sığınmak isteyebilir. Hergünlük onu bireysel alanından uzaklaştıracaktır. Kendine yabancılaştıracak, kendini varlığını anlama çabasını bıraktıracaktır. Yani aslında hergünlük Dasein'ın kendine yoğunlaşmasını engeller. Dasein, hergünlüğün içinde herkesleşmeye çalışır. Herkesleşmeye çalışmasıyla ise kendi varlığına bir o kadar yabancılaşır, uzaklaşır. Bu durum Dasein için sıkıntılı bir durumdur. Çünkü varlığını ancak o anlayabilir ve anlamlandırabilir. Onun varlığını anlayıp, kavraması ve yaşamına değer katması gerekmektedir. Dasein, herkesleştiği ve hergünlüğe kapıldığı noktada kendinden uzaklaşmakta ve toplumsal alanda kaybolmaktadır. O, kendi varlığından endişe duymaktadır ve bu yüzden kendinden kaçmaya çalışmaktadır.

²⁶ Heidegger Martin, *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018. s. 189

Dasein, herkesleştigi ve hergünlüğe kapıldığı anda ona kendi vicdanı seslenmektedir. Bu sesleniş yani vicdanının sesi yalnızca kendine aittir. Diğer Daseinlara bir sesleniş değil, yalnızca kendi kendine sesleniştir. Vicdan Dünya-Dahilinde-Varolanın sesi kesinlikle değildir. Vicdanın sesi tamamen, Dasein'in kendi kendisine seslenişidir. Vicdanın çağrısı, Dasein'in kendi içinden gelip, kendine seslenişidir. Vicdanın çağrısı Dasein'i tekrar varlığını anlamaya çağırarak ile ilgilidir. Dasein vicdanın çağrısını ilk başta anlamakta zorlanmaktadır. Çünkü bu vicdanın çağrısı daha önce hiç duymadığı, hissetmediği bir çağrı, bir sestir. Fakat anladığında kulak vermemesinin mümkünatı da yoktur. Çünkü onun içinden ona gelen bu ses bir şekilde kendini hissettirecek, ortaya çıkartacaktır. Bu sesi, çağrıyı görmezden gelme gibi bir durum kesinlikle söz konusu değildir.²⁷

Vicdanı, Dasein'i bulunduğu gayri-sahih durumdan tekrar sahii olma durumuna çağırılmaktadır. Sahii olma durumu, Dasein'in kendini seçmesi ve kendine yönelmesi durumudur. Gayri-sahii olma durumu ise Dasein'in kaygı ile beraber kapıldığı hergünlükte varlığının anlamından uzaklaşma durumudur. Bu da Heidegger'in felsefesinde iyi bir durum değildir. Dasein, her zaman kendi varlığını anlamlandırmaya çalışan bir varolan olmalıdır. Dasein, varlığını anlayan ve kavrayan Ölüme-Doğru-Varlık olmalıdır. Heidegger, varlıktan bahsettiği noktada "ölüm" olgusundan da her zaman bahseder. Nasıl ki Dasein, dünyasız düşünülemezse, varlık da ölümsüz düşünülemez. Varlığı varlık yapan olgulardan biri şüphesiz ki ölümdür. Ölüm, varlığın imkanlarından, varlığın sahip olduğu özelliklerden yalnızca birisidir. Varlık, ölümlü oluşu ile birlikte ele alınmalıdır. Dasein'in gayri-sahii olması ölümden bir noktada kaçmaktır diyebiliriz. Dasein burada ölümün gerçekliğinden kaçmaz. Dasein'in kaçtığı şey, var olmanın ne anlama geldiğinden, var olmanın kendisinden bir şekilde kaçmadır.

Varlık Ve Zaman kitabında ölüm kavramından ne zaman bahsedildiyse, anlamının Dasein'da olduğunu görürüz. Dasein, her daim ölüme doğru varlıktır. Dasein, ölüme giden varlıktır. Dasein, her zaman ölümlü burun buruna olan varlıktır. Ölüm, Dasein'da yarattığı tamamlanamama korkusuyla kendini sürekli hatırlatmakta ve Dasein'da kaygı durumuna sebep olmaktadır. Ölüm, Dasein için henüz-olmayan ama

²⁷ Yılmaz Erdal, *Varlık Ve Zamanı Anlamak*, Küre Yayınları, İstanbul, 2020, s. 409, 410

bir gün mutlaka olacak olandır. Dasein'in en belirgin varlık özelliği olma ölüm, onun Ölüme-Doğru-Varlık olmasının sebebidir.

“Nasıl ki Dasein var olduğu müddetçe hep kendi henüz-olmamışlığı olarak var ise, hep kendi bitişi olarak da vardır. Ölümle kastedilen bitiş, Dasein'in bitişe-kavuşması değil, bu varolanın bitişe doğru varlığıdır. Ölüm, Dasein'in var olduğu andan itibaren devraldığı bir varolma minvalidir.”²⁸

Varlık Ve Zaman'da ölüm merkezi bir konumdadır. Tıpkı Hegel'in düşüncesi gibi öznenin geliştirici bir ögesi olarak ölüm ön plandadır. Hegel'de bu durum toplum ile bağlantılıken, Heidegger'de daha kişisel olduğunu söyleyebiliriz. Bu kişisellik bireyin kendisiyle bağlantılıdır.²⁹

Dasein, Dünyaya atıldığı andan itibaren yaşamının başlamasıyla buradaki süresi de başlamıştır. Tıpkı bir kum saati gibi hayatı işlemektedir. Yaşadığı her günün içinde, yaptığı her eylemin sonunda ölüm onu bulabilir. Fakat kendisi kendi sonunun ne zaman geleceğini kesinlikle bilmemektedir. Dasein, Dünyadaki varlığıyla, bir zamana sahip oluşuyla bütün imkanlarına sahip oluşuyla da bir ölüme de sahiptir. O, başlangıcı ve sonu olan varlıktır. Dasein'in mutlak sonu ölümdür.

Ölüm, Dasein'in olanaklarını ve gerçekleştireceklerini sınırlayandır. Dasein, kendini tamamlama çabasında olan bir varlıktır. O her ne kadar kendisini tamamlamak istese de onun için böyle bir şeyin mümkünatı olmayacaktır. Ölüm onu bulduğunda her zaman bir eksik kalacaktır. Bu eksikliği de, onun tamamlanamayacak olması da varoluşunun parçalarıdır. Dasein, hiçbir zaman tamamlanamamıştır, o her zaman eksiktir. Eğer Dasein tamamlanabilseydi kendine ait olan bütün özelliklerini de kaybederdi.

Heidegger'e göre Dasein, hep eksik olan varlıktır. Ölüm, henüz olmamıştır ve bu da Dasein'a ait bir özelliktir. Dasein, henüz-olmayana da sahip olan varlıktır. Dasein, geleceğe dönük bir varlık olarak aynı zamanda da eksik olan varlıktır. Bu eksikliği ile

²⁸ Heidegger Martin, *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018. s. 368, 369

²⁹ Sabancı Celal, *Ölümün Öznesi, Hegel, Heidegger, Levinas*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2020, s. 65

henüz olmamış varlık oluşu ile Dasein bütün olarak kavranılmalıdır. Dasein, ancak kendindeki bu eksik yan ve henüz olmamışlık ile birlikte kavranılabilmektedir.

Dasein, ölüme yönelik varlık olduğunu anladığı noktada hayat basamaklarını tırmanırken imkanlarının da farkında olarak hareket edecektir. Ölüm, Dasein’ın Dünya-İçinde-Varlık oluşunu yitirmesine sebep olur. Ölüm, Dasein’ı bulduğunda Dasein’ın varlığının bir önemi kalmayacaktır. Çünkü Dasein artık Dünya-İçinde-Varlık olmayacaktır. Dasein’ın ölüm farkındalığı başkalarının ölümüne şahit olmasıyla olur. Bu şahit olma ile birlikte bir gün kendi hayatının da sonlanacağı ve bunun da zamansız bir şekilde onu bulacağını düşünür. Ölüm, Dasein’ı her an yakalayabilir. Ölüm, Dasein’ın bütün olanaklarının sonudur. Dasein, ölümünden sonra bu olanaklarının bir anlamının kalmayacağını farkındadır. Dasein için en önemli şey şuanki yaşamıdır. Dünya-İçinde-Varlık olarak geçireceği yaşamı onu anlamlı kılan şeydir.

“Dasein’da var oldukça bir şeyler hep eksik olacaktır – bu eksik de onun olabileceği ve haline gelebileceği şeydir. Bu eksikliğe sonun kendisi de dahildir; ama dünyada olmanın sonu ölümdür. Dünyada olmanın sonu ölüm olmakla birlikte en azından bir kerecik olsun Dasein’ın bir bütün olabilirliği sorusu ortaya atılabilmelidir. Ölümle ilişkisi içerisinde Dasein bir bütün olacaktır.”³⁰

Dasein’ı zamansız ölüm bulduğunda artık o, Dünya-içinde-varlık yani Dasein olmaktan çıkar. Dasein, sonu gelip yok olurken, Dünya-İçinde-Varlık olan Daseinlara kaybıyla, kendi ölümüyle de tecrübe olur. Bu tecrübe tarihsel süreçte Daseinlar varolmaya devam ettiği sürece devam edecektir. Ancak bu tecrübe hayatta kalan, varlığı devam eden Dasein için asla gerçek tecrübe değildir. Dasein, bir başka Dasein’ın ölümünü asla gerçek anlamda tecrübe edemez. Çünkü başka bir Dasein’ın ölümü yalnızca görülen kadardır. Şahit olunan bu ölüm ise Dasein’a bir gün sonu olduğu gerçeğini gösterir. Ölüm yalnızca Dasein’ın kendisine aittir. Ölümle karşılaşan Dasein Dünya-İçinde-Varlık olmaktan çıkmıştır. Başkasının ölümünü görüp, sonunun farkına varan Dasein için bu henüz gerçekleşmemiş olandır. Dasein’ın kendi ölümü vardır, bir başkasının yerine ölemez. Fakat kendi ölümü de deneyimleyemeyeceği bir şeydir. Bu, Dasein’ın deneyimleyemeyeceği tek imkanıdır. Ölüm eninde sonunda Dasein ile buluşacaktır. Ölüm, Dasein’ı bulduğunda ise bir daha Dasein’ın varlığından

³⁰ Levinas Emmanuel, *Ölüm Ve Zaman*, çevr. Nami Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s.43

bahsetmenin mümkünatı olmayacaktır. Ölüm atlatılmaz ve devredilemez olandır. Dasein, yalnızca kendi ölümünü kendisi yaşayabilecektir. Ve Dasein'in ölümünden sonra varlığından söz edemeyeceğimiz için ölümünün bir deneyim olduğunu söylemek de yanlış olur. Ölüm, Dasein'in deneyimleyemeyeceği tek imkanıdır.

“ Örneğin bir meyve olgunlaşmamışsa henüz-olmayandır. Fakat henüz-olmayan olgunlaşma, olmayacak anlamına gelmez. Ne zaman meyve olgunlaşıp kızarırsa, henüz-olmayan olmuştur ve tamlığına varmıştır. Şüphesiz, ölüm Dasein için henüz-olmayan olgudur, fakat henüz-olmayan son, Dasein'a aittir ve yine bu o Dasein'da gerçekleşecektir. Dasein kendi olgunluğuna ve sonuna kendi ölümüyle ulaşır.”³¹

İnsanın varlığı için “ölüm”ün insanın varoluşunun sonu olduğunu söylememiz mümkündür. Ölüm insanın kendisinin bir parçasıdır. Ölüm Heidegger için fenomen olarak ele alınmaktadır. Ölüm yaşamın bir parçasıdır. Yaşam da Dasein'in kendisidir. Ölüm, bir fenomen olarak varlığını Dasein'in kendisinde gerçekleştirmektedir. Ölüm varoluş ile birlikte. Dünya-İçinde-Varlık oluşu, bir zamana sahip oluşu ve en sonunda ölümle buluşması varlığının ayrılmaz özelliklerindedir. Dasein, ölümle buluştuktan sonra artık mekânsal ve zamansal özelliklerini kaybetmiştir. O, ölümle buluştuktan sonra artık Dünya-İçinde-Varlık değildir. Dasein'in Dünya-İçinde olmaması öldüğünün, varoluşunun sonunun geldiğinin göstergesidir. Çünkü Dasein'in en büyük özelliği Dünya-İçinde-Varlık oluşu, kısacası düşünebilen bir varlık oluşu, zamansallığı ve mekânsallığı ile bilinen yaşam formu oluşu ile ilgilidir. Ölüm sayesinde zamansallık daha anlamlı bir hale bürünüyor. Çünkü zamansallık ile birlikte, Dasein'in ölümü gerçekleştiğinde şuan burada olmadığını görüyoruz. Geçmiş, şuan ve gelecek zaman ekstazları içinde Dasein Dünya-İçinde-Varlık olduğu sürece bulunmaktadır. Ölümü ile birlikte bu zamansallık da anlamını kaybetmektedir. Tıpkı Dasein'in diğer imkanlarının ölüm sonucunda anlamını kaybettiği gibi.

Dasein'in Dünya'da varoluşunu beklenmeyen anda sonlandıran ölümün farkındalığı, Dasein'da farklı ruh durumlarına sebep olur. Bu ruh durumları kaygı ve endişedir. Kaygı ve endişe, Dasein kendi varlığının farkına vardıktan sonra Dasein'in içinde gelişen bir durumdur. Ölümle hayatının sonlanacağı düşüncesi de Dasein'in varoluş özelliklerinin başında gelmektedir. Dasein, başka Daseinlerin ölümüne şahit

³¹ Çüçen A.Kadir, *Martin Heidegger: Varlık Ve Zaman*, Sentez Yayınları, İstanbul, 2012, s.90, 91

oldukça, bir gün sıranın kendisine de geleceğinin farkına varır. Ölüm onun için henüz-olmayan ama bir gün mutlaka gerçekleşecek olandır. Ölüm, kendisi için de bir gün atlatılamayacak olan kaçınılmaz sonudur. Başkalarının ölümünü deneyimleyemeyen Dasein, ölüme seyirci kalır ve ölümün farkına varır. Bugün onu bulmayan ölüm bir gün bulacaktır. Bu farkındalıkla da ölümün kaçınılmaz sonu olduğu bilincine ulaşır.

“Ölüyle böylesi birlikte-varolmada, müteveffanın kendisi fiilen “şurada” değildir artık. Fakat birlikte-varolma, aynı dünya içinde birlikte-olmak demektir daima. Müteveffa, “dünyamızı” terk edip geride bırakmıştır. Ama geride kalanlar, bu kendi dünyalarından hareketle onunla hala birlikte olabilmektedirler.

Müteveffa'nın artık-Dasein-olmamaklığı fenomenal bakımdan ne kadar uygun biçimde kavranırsa, ölüyle bu birlikte-varolmanın müteveffanın zati bitmiş-olmaklığını deneyimleyemediği de o kadar açık olacaktır. Ölüm kendini bir kayıp olarak ortaya koysa da bu, geride kalanların deneyimlediği kayıptan daha fazlasıdır. Böyle bir kaybın yaşanması, bizatihi ölenin “yaşadığı” varlık kaybını erişilir kılmayacaktır. Başkasının ölümünü sahici anlamda deneyimleyemeyiz, olsa olsa yalnızca “onunla beraber” olabiliriz.”³²

Dasein, başka Daseinların ölümünü görürken kendisi için ölümle yüzleşmekten kaçınır. Başka Daseinların ölümü onun için tecrübe edilemez. Sadece şahit olduğu kadarıyla ölümü yani ona ait olan bütün imkanlarıyla birlikte olan varlığını anlamaktan kaçınır. Bu noktada bir ruh hali olarak kaygının devreye girdiğini söyleyebiliriz. Ölüm farkındalığı ile Dasein, düşüncelerden kaçmaya çalışır. Anlamayı geri planda bırakarak Hergünlüğün akışına kendini bırakır. Bu noktada daha önce de bahsettiğimiz gibi herkesleşmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Ölümü bir hayatın normal bir olgusu olarak görüp, ölüm olayı diye adlandırmaya başlar. “Herkes ölür” der ve bu olayı basitleştirmeye çalışır.

Dasein'ın “Herkes ölür” düşüncesi hergünlüğü içinde sık sık kullandığı bir kelimedir. Başka Daseinların ölümünü göre Dasein, ölüm için “herkes ölür” diyebilmektedir. Ölüm başka bi Dasein'ı bulmuş fakat henüz Dasein'ın kendisini bulmamıştır. Dasein için ölüm henüz-olmayandır. Dasein'ın kendisi için henüz

³² Heidegger Martin, *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018. s.359,360

gerçekleşmeyen ölüm şuan onun dert edeceği bir durum değildir. Dasein'ın hergünlüğü içinde kurduğu “Herkes ölür” cümlesi, ölümün kaçınılmaz bir son olduğu gerçeğini de ortaya çıkartmaktadır. Ölüm şuan Dasein'ın kendisini bulmamıştır fakat başka Daseinlar bulmuştur. Ölüm, şahsi olarak kimseye ait değildir. Bir gün Dasein'ı bulacaktır ama bugün henüz-olmamıştır. Kamusal alanında “Herkes Ölür” cümlesi Dasein'ın ve Daseinların ölüme olan inancının oluşması için bir noktada da önemlidir.³³

Her ne kadar fazlasıyla herkesleşip bu konudan uzaklaşma bu çabası olsa da Dasein, kendi varlığından kaçamaz. Ölüm, Dasein için kaçınılmaz bir sondur. Ölüm, yaşamın önüne geçilemeyen bir parçasıdır. Dasein, bu kaçınılmaz sonunun farkına vardığında kendini geliştirip, tıpkı verdiğimiz örnekteki bir meyve gibi olgunlaşmaya başlar. Dasein, kendi olanaklarının farkına vardığında ise ölüme-doğru-özgür bir varlık olur. Ölümün farkında olması, Dasein için otantik olmayan varoluştan otantik olan varoluşa geçiştir. Dasein, kendi varlığına yönelerek otantik bir varlık olur. Dasein, ölümü ve diğer imkanlarını fark ettiği noktada kendi varlığı üzerine yönelmiş olur.

Dasein için henüz olmayan ve bir gün mutlaka gerçekleşecek olan ölüm ona ait olmalıdır. Buradan hareketle henüz-olmayanın da Dasein'a ait olduğunu söylemek mümkündür. Dasein, imkanlarını fark ettiği andan itibaren bütün yaşamı boyunca henüz olmayanın kaygısını duyar. Doğumla başlayan yaşamı ölümle son bulacaktır. Dasein, burada yani Dünyada zamana tabiidir.

Yaşam ve ölüm tıpkı Dasein ve Varlık gibi bir arada düşünülür. Yaşam ve ölüm, bir bütünlüğü, bir zamanı, bir süreci kapsar. Aynı ayrı düşünülmesi mümkün olmayan ve kesinlikle parçalanamaz kavramlardır. “Ölüm” yaşamın bir fenomeni, ayrılmaz bir parçasıdır. Ölüm aslında Dasein için Ölüme-Doğru-Varlık oluşudur. Başkalarının ölümüne seyirci olup, bunu gören Dasein, bu gerçeklikten her ne kadar kaçmak istese de kaçamaz. Ölümün elbet bir gün gelecek oluşu fakat o günün şuan olmaması da daha önce bahsettiğimiz gibi Dasein'ın hergünlüğe dönüşüne sebep olur. Dasein, hergünlük ile bu durumu kafasında öteleyer. Dasein, hayatın işleyişi sonucunda gördükleriyle ve varlığın anlamının ne olduğu sorusunu irdelemeye başladıktan sonra Ölüme-Doğru-Varlık olduğunu fark eder. Bu farkındalık onda kaygıya sebebiyet verir. Hissettiği bir çeşit ruh hali olan kaygı tamamen ölüm yani son ile alakalıdır. Dasein,

³³ Heidegger Martin, *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018. s.379

Dünya'daki yaşamında ölüm ile burun burunadır. Dasein, varlığının, hayatın farkında olarak kısacası da ana konumuz olan ölümün farkında olarak otantik yani ontik varlık olur.

Ölüm, Dasein için tamamıyla yalnız kaldığı bir durumdur. Ölümü ile baş başadır. Bu Dasein'in tek başına üstleneceği bir imkandır. Ölüm asla atlatılamayacak, kaçınılamayacak bir imkandır. Bahsettiğimiz, kaygı duyulan ölüm Dasein'in iradesi dışında gerçekleşir. Dasein, ölümlü hayatı kendisi seçmez. Tıpkı yaşamını ve yaşamının başlangıcını seçemeyeceği gibi. Dasein, kendini bu dünyaya atılmış bir şekilde yaşamın içinde bulur. Yaşamın, ölümün farkına vardığı andan itibaren yani ontik olduğu andan itibaren kendi özgürlüğünün de farkına varır. Dasein'in genel itibarıyla ölümü kendine ait olduğu gibi eylemleri de kendine aittir. Dasein, ölümünde de, eylemlerinde de tek başınadır, yalnızdır. Ölüm benim ölümümdür ve asla benden koparılamayacak bir gerçekliktir.

“Ölüm Dasein'in bizzat kendisinin üstlenmesi gereken varlık olanağıdır. Ölümle birlikte Dasein, en zati var-olabilirliği içinde kendi kendisiyle yüz yüze gelir. Bu olanak içinde Dasein, kendi dünya-içinde-varolmasını mesele eder. Dasein için ölüm, artık-Dasein-olmayabilirliğin olanağıdır.”³⁴

Dasein hergünkülükte ölüm düşüncesinde aslında genel olarak düşüncelerden kaçmaya çalışsa da vicdanı ona bu gerçekleri hatırlatır. Bu vicdan sonrasında hatırlanan düşüncelerin sebep olduğu kaygı ise Dasein'in diğer gündelik eylemlerini bile etkilemektedir.

Dasein'i diğer varolanlardan ayıran en büyük özellik bir gün onu bulacak olan ölümün kaygısıyla sonunu düşünerek hareket etmesidir. Hayvanlar sonlarının ne zaman geleceğini tıpkı Dasein gibi bilmezler. Ama sonları geldiğinde de kaçmaya çalışırlar bunun sebebi ölüm bilincine sahip olmamalarından, ölümün varlığını Dasein gibi anlamamalarından ötürüdür. Daha doğrusu, anlayamadıkları-kavrayamadıkları ve bağ kuramadıkları içindir. Dasein, bir gün ölümün onun hayatını sonlandıracağını bilerek yaşarken aslında bu durumun Dasein için bir kabulleniş olduğunu söylemek mümkündür. Ölüm, Dasein'i bulduğunda henüz-olmayan gerçekleşmiş olur ve bu da

³⁴ Heidegger Martin, *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018. s.375, 376

Dasein için bir gün gerçekleşmesi beklenen bir durumdur. Hayvanlarda böyle bir son bilinci olmadığı için de sonlarından kaçmaya çalışırlar, ölümün varlığını Dasein gibi anlayamazlar diyebiliriz. Dasein, Dünya-içinde-varlık olarak ölümlü olduğunu bilerek yaşamaktadır. Hayvan, Dasein gibi bir bilince, düşünebilme yetisine sahip değildir. Dolayısıyla ölüm bilincine de sahip değildir. Hayvanın hayatını yitirmesi bir son bulmayken, Dasein'in vefatı ölümdür. Dasein'in ve hayvanın arasındaki en büyük fark, Dasein'in akıl sahibi olmasından ziyade ölüme sahip oluşudur. Dasein, başkalarının ölümünü görerek şahit olsa da, onun ölüm deneyimi yalnızca bir kez olacaktır. Heidegger de bu deneyim sonrası Dasein'a ne olacağı konusunda bir düşünce paylaşmamıştır.

Ölüm sayesinde Dasein'in tüm eylemleri anlam kazanmaktadır. Dasein'in yaşamı ve yaşarken edindiği tecrübeler asla tamamlanmış değildir. Ve Dasein, her zaman da kendisine yeni şeyler katmaya çalışır. Fakat hazırlıksız yakalanacağı ölüm, yaşayacaklarını, kazanacaklarını kısıtlar. Dasein, onu bir gün hazırlıksız yakalayacak ölümün sonucunda yapamayacağı şeylerin kaygısını duyar. Dasein ölümle buluştuğunda dahi hiçbir zaman tamamlanmış değildir. Dasein yani insan, zaten yapı itibarıyla fazlasıyla doyumsuz bir varlıktır. Yaptığı, yapabildiği şeylerden hep bir fazlasını ister. Bugün bile kendine kattığı şeyler sonrasında, yarın kendine yeni katabileceği şeyleri düşününce kendisini eksik hisseder. Ve bu durum onu fazlasıyla rahatsız eder.

Başkalarının ölümüne şahit olan Dasein, öleni yalnızca bir beden olarak görür. Fakat burada Heidegger'e göre çok daha önemli bir nokta vardır. Kaygıların, üzüntülerin, hislerin objesi olarak ölen kişi her daim kalmaya devam etmektedir. Ölen kişinin yaşamının izleri çevresindeki insanlarla birlikte olmaya devam edecektir. Ölüm, arkada kalan insanlar için bir kayıp, ölen içinse bir nevi eksik kalmaz. Çünkü ne zaman geleceği belli olmayan ölüm, tamamlanmayı engeller. Zaten Dasein'a baktığımızda tamamlanan bir hayat yoktur. Dasein, hep yaptıklarının bir fazlasını yapmak, bir fazlasına sahip olmak ister. Planlanmayan zamanda Dasein'ı bulan ölüm, eylemlerini de planlanmayan bir anda kesintiye uğratar, durdurur. Dasein, bu farkındalığın kaygısı ve endişesiyle boğuşur. Ölüm, Dasein için tamamlanamama durumudur. Ölüm, ölüme-doğru-varlığı bize gösterir, yani bitişe-doğru-varlık diyebiliriz

Fakat bu bitişin sonunda kesinlikle bir tamamlanma söz konusu değildir. Ölüm bir imkandır ve Heidegger'in felsefesinde bu en önemli noktalardan da biridir.

Dünyaya fırlatılmış olan Dasein aynı zamanda ölüme de fırlatılmıştır. Bu ise şu demektir; Nasıl ki Dasein varlığının başlangıcına kendisi karar veremiyor ve kendini bir hayat, bir yaşam içinde buluyorsa, ölüm de bunun bir parçasıdır. O, kendi ölümüne, kendi sonuna karar veremez. Sadece dünyada bulunduğu süreci yönetebilir. Eylemlerini gerçekleştirebilir, varlığı üzerine düşünebilir fakat onu zamansız bir anda bulacak olan ve eksik bırakacak olan ölümünü anlayamaz. Dasein, doğumuna karar veremez ancak ölümüne isterse bilinçli olarak karar verebilir. Bir fenomen olarak kabul edilmesi gereken ölüm, Dasein'da bir kaygı ruh hali yaratır. Dasein, kendi varlığından kaygı duyar. Bu bir korku ya da başka bir duygu değildir. O, yitip gitmenin de kaygısını duymaz. Kaygı tamamen onun varlığı ile alakalıdır.

Kaygı, Dasein'in varlığından başka bir şeyden kaynaklanmamaktadır. Yani kaygının sebebi ne başka bir Dünya-Dahilinde-Varolan ne de başka bir Dünya-İçinde-Varolandır. Kaygının en büyük sebebi, Dasein'in varlığı ve ona ait olan imkanlarla ilgilidir. Ancak kaygıyla korkunun ayrımını yapmak gerekirse, korkunun kaygıdan daha farklı olduğunu söylemek mümkündür. Korkunun sebebi bellidir. Korku nesnelere bağlı olarak oluşabilmektedir. Dasein ölümünden korkmamaktadır çünkü Dasein'in ölümü fiili bir durum değildir. Dasein'in ölümünün eğer fiili bir durum olduğunu düşünürsek de Dasein'in varlığından bahsetmek mümkün olmayacaktır. Dasein için ölüm korkusu kendi ölümüyle bağlantılı değil, ancak başka bir Dasein'in ölümüyle bağlantılı olmaktadır. Kaygı olan ruh hali ise tamamen Dasein'in ölüme sahip olduğunun farkında olması ile ilgilidir. Yani Dasein'in kendisinin ölümlü olduğunun bilinci onda korkuya değil, kaygıya sebep vermektedir.³⁵

Bitişe-doğru-varlık, ölüme-doğru-varlık olan Dasein, bitişe kavuşmaz. Bitiş yani ölüm aslında onun varlığının başlangıçtan beri belli olan özelliklerinden biridir. Dasein, doğduğu andan yani dünyaya fırlatıldığı andan itibaren ölüm onun yazgısıdır. Heidegger aslında sürekli ölümün hatırlanarak yaşanmasını istemez, sadece ölümün bir imkan olarak varlığının anlaşılıp bundan sonra Dasein'in kendi varlığı ile başbaşa kalmasını,

³⁵ Yılmaz Erdal, *Varlık Ve Zamanı Anlamak*, Küre Yayınları, İstanbul, 2020, s 388, 389

kendi varlığına yönelmesini ister. Dasein ölümünün varlığını anlayarak Dünya içindeki yaşamını en iyi şekilde değerlendirmelidir. Varlığını anlamalı , yalnızca varlığın imkanlarını kendi bilebileceği için varlığın imkanlarını anlamaya çalışmalıdır. Dasein, sahil bir varlık olarak Dünya'daki yaşamını iyi değerlendirmelidir.

Ölümün varlığını anlamak için Dasein'in ölüme yaklaşmış olması gerekmez. Dasein'in ölümü anlaması için aslında "zaman" ekstazlarını bilmesi de yeterlidir. Dünyada şuan varolanlarla birlikte varlığını sürdürmek "şimdi" zaman ekstazını, varolmuş olmak "geçmiş" zaman ekstazını, kendini önceleme ise "gelecek" zaman ekstazını belirtir. Zaman ekstazları ölüm ile birbirine bağlı olan durumlardır.³⁶

Dasein'in en belirgin özelliklerinden biri ölümdür. İşte bu yüzden Dasein, her zaman ölümlle bağlantılı yaşar. Ölümün farkındalığı, hayatının değişmesine ve gelişmesine olumlu yönde katkı sağlar. Ölümün farkındalığı ile Dasein'in varlığı daha çok anlam kazanmaktadır. Ölümün kendi imkanlarından biri olduğunu fark eden Dasein, kendi varlığı üzerine bir imkan daha öğrenmiş olur. Ve kendi varlığının anlamını bulma ve kavrama çabasına girer. Ölümle zamanı geldiğinde Dasein, ölümlle tek başına yüz yüze gelecektir.

Dasein, bir gün ölecektir. Yani insan olmanın değiştirilemeyecek tek gerçeği ölüme sahip olmasıdır. Felsefe tarihi boyunca gördüğümüz "ölüm" ve "felsefe" bağlantısı bu sebeptendir. Felsefeyi yapan, düşünmeyi gerçekleştiren, anlayan insan bir gün ölecek olduğunun farkındadır. Ölecek olduğunun farkında olan insan, dünyanın ve kendisinin anlamını ararken bütün bu kavramlar arasında bir bağ kurmak zorundadır. "ölüm" insanın düşüncelerindeki gerçekliğin çıkış noktasıdır. Tarihteki birçok düşünürre göre felsefenin başlangıcı "Varlık" sorusudur. Bu varlık sorusuyla birlikte bir gün hayatın sonlanacağı düşüncesi de yer almaktadır. Hayatın bir gün sonlanacak olduğunun bilinmesi ise Varlık konusunun üzerine daha fazla düşünmeyi sağlamıştır. Varlık konusunun üstüne düşünmek, Varlığın ne olduğunu sorgulamak ise felsefi sorgulamayı beraberinde getirmektedir. Ölüm ve insan ayrı düşünülebilecek kavramlar değildir. Ölüm, insanın varlığını anlamlandırması bakımından merkezi bir konumdadır ve insanı tamamıyla varlığını anlamlandırmaya itmektedir.

³⁶ Yılmaz Erdal, *Varlık Ve Zamanı Anlamak*, Küre Yayınları, İstanbul, 2020, s 384

Sahih olmaklık nedir? Sahihlik, otantik olma durumudur. Dasein, kendini seçer ve otantik varoluşa sahip olur. Gayrisahihlik ise otantik olmamaktır. Otantik olma ve otantik olmama durumları Dasein'in varolma durumlarıdır. Ölüm de Dasein'in varlığına yönelmesi, varlığını anlamlandırması ile alakalı olduğu için aslında sahihliktir. Dasein, Dünya'yı fark ettiğinde, diğer imkanlarını fark ettiğinde ve ölümünün farkında olması, ölümün onu bulacağını anlaması sayesinde kendi varlığının ne demek olduğunu görür. Dasein'in Varlığı, ölümle düşünüldüğünde bir bütün olarak ele alınabilecektir. Varlık zaten bütünüyle bakıldığında, Dünyada bulunmayı, kaygıyı, vicdanı, zamansallığı, tarihselliği ve ölümü bir arada kendinde bulundurur. Bir puzzle parçası gibi düşündüğümüzde söyleyebildiğimiz bütün bu özellikler puzzle'ının birer parçasıdır. Bu parçalar birleştiğinde ise bize puzzle'ın kendisini yani resmin tamamını göstermektedir. Bütün bunlar Dasein'in varlığının özellikleridir. Ve Dasein'a bu şekilde bakmak en sağlıklı olacaktır. Dasein, kendi varlığını bu bütünlük içinde anlamaya çalışıp daima sonu olan ölümün de farkında olmak zorundadır.

Dasein'in hissettiği kaygı, onun ölüme-doğru-varlık oluşunu ortaya çıkararak onu hiçlikle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu karşı karşıya kalma ile Dasein, herkesleşmeden çıkarak kendi kendi ile yüz yüze gelir. Ölüme-Doğru-Varlık olarak geleceği de kendisinin yazacağını bilerek bütün imkanlarının farkına varır. Dasein, Dünyaya fırlatılmış olandır ve bütün imkanlarıyla buradadır. Ölüm fenomeninin onu uğrattığı kaygıyla beraber hiçliğe düşebilir. Bu da Dasein'in otantik olduğunun bir göstergesidir.

Ölüm kaçınılmaz bir son olarak görülürse aslında bunun sıkıntılı bir düşünce olduğunu söyleyebiliriz. Kaçınılmaz bir son olarak görülen ölümle her şey bitmiş ve sonlanmış olur. Fakat ölümü imkan olarak görmek bu noktada daha sağlıklı olacaktır. Bu şekilde düşünerek ölümün ötesindeki düşüncelere de ulaşmış oluruz. Yani burada direkt ölüme odaklanarak ilerlememek önemli olandır. Doğumdan ölüme kadar olan süreç Heidegger'in ilgilendiği süreçtir. Bahsettiğimiz ölümün ötesindeki düşünceler de bunlardır. Heidegger aslında genel olarak ölüme-doğru-varlık ile ilgilenir. Yani onun için önemli olan ölüme doğru varlığın aldığı yol, edinen tecrübelerdir. O, ölümü düşünmez yani direkt ölüm kavramıyla ilgilenmez. Heidegger, Dünya-İçinde-Varlık

düşüncesinden dolayı ölümsüzlük düşüncesine hiç sahip olmadı. O daima ölümün bilincindeydi ve dünyaya fırlatılmış olan, ölüme giden varlıkla ilgilendi.

Dünya'ya atılmış olan her varlığın bir hayat hikayesi vardır. Bu hayat hikayesinde, ailelerinden, yaşadıkları toplumdan gelen geleneklerinden, miras olarak onlara kalan imkanlardan bahsedilebilir. Bir bebeğin doğumu gerçekleştiğinde aile büyüklerinden kalan mirası olan imkanlarla büyümeye başlar. Belli bir yaşa geldiğinde de bu insan bir şeylere inanma ihtiyacı duyar. Bu inanç doğrultusunda ilk önce Varlığın anlamı nedir? Sorusunu sorar kendine ya da Ben Kimim? Sorusunu. Kendine sorduğu sorular aslında tamamen kendisiyle alakalıdır. Varlığın, bu soruların cevabını bulacağı şey kendi imkanlarıdır. Ancak kendi varlığına yönelerek, kendine bakarak bu soruların cevaplarını verebilir. Doğduğu çevredeki insanların sonu olduğunu fark eder. Kısacası yaşamı tanır. Her şey onun içindir, insan içindir. Yeri geldiğinde bu sorgulamadan kaçmak, varlığının anlamından kaçmak ister. Bu da kaygıya sebebiyet verir. Bu kaygının sebebi ise varlığın imkanlarını fark etmesi, sonlu olmasıyla alakalıdır. Hergünkülüğün içinde herkesleşmeye, toplumun içine kaçmaya çalışır. Ama kaçamaz bu mümkün değildir. Hergünkülüğün içinde kaybolan Dasein, vicdanı sayesinde tekrar kendi imkanlarını anlamaya dönecektir. Ölüme-doğru-varlık olduğunu bilir ve bu süre boyunca aslında kendini tamamlamaya çalışır. Fakat böyle bir şey mümkün değildir. Ne kadar tamamlanmış gözüke de hep eksik kalacaktır. Ve işte bu noktada Heidegger'in ilgilendiği konunun insanın ölümünden ziyade, bu süreç olduğunu söyleyebiliriz. Ölüme-Doğru-Varlık olarak, Dünyaya fırlatılmış olan varlığın kendini tanıma süreci. Bu süreç inişli çıkışlıdır. Gerektiği noktada kaygı, endişe, vicdan ve hiçlik gibi kavramlar devreye girer. Fakat bütün bunlar insanın yani Heidegger'in Dasein'ının imkanlarıdır. Dasein'ı Dasein yapan başlıca özelliklerdir. Bütün bu imkanlar olmasaydı bugün Dasein'dan bahsetmek de mümkün olmazdı.

Dasein'ın Ölüme-Doğru-Varlık oluşundaki bütün bu süreç çok kolay ve kısa gibi gözüke de oldukça sancılı olduğunu söyleyebiliriz. Doğum ve ölüm 'arasında'ki zaman her şeyden önemlidir. Bu yaşamın tam kendisidir. Fakat bir gün bu yaşam son bulacaktır. Hiç beklenmeyen bir anda Dasein'ı bulacak ve onu tamamlanmaktan eksik bırakacaktır. Kaygı duyulan şey budur. Kaygı, Dasein için onu kesintiye uğratabilecek ölümün farkındalığıdır. Yani kendi varlığının farkındalığı onu bu kadar sıkıntıya sokar.

SONUÇ

Çalışmamızdaki temel amaç, insanın kendisine ait değiştirilemez imkanı olan ölüm kavramının açığa çıkarılmasıdır. Ölüm kavramı, Dasein'dan yani varlıктаğın anlamından ayrı düşünülmemeyeceği için bir bütünlükle birlikte ele alınarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilerleyişi, “*Varlık Ve Zaman*” kitabından yola çıkıldıktan sonra, Dasein ve imkanları açığa çıkartılarak, Martin Heidegger’in “ölüm” kavramını incelemektir. Ölüm kavramını yani sonu anlamak için, sıralı bir anlatım yaptıktan ve imkanları ortaya çıkarttıktan sonra, Varlık’a yani Dasein’a bir bütün olarak bakmak gerekmektedir.

Heidegger öncesi düşüncelerde ölüm ve varlık kavramları bir arada incelenmiş olsalar da Heidegger’de bu iki kavramın daha açık bir şekilde son ve varlığın anlamı olan Dasein olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Heidegger’den önceki dönemde varlık ve ölüm kavramları ele alınırken ölümsüzlük kavramından da bahsedildiğini görürüz. Fakat Heidegger için ölüm Dasein’ın sonudur. Ve ölümsüzlük, Heidegger’in felsefesinde ele aldığı bir konu değildir. Heidegger’i ilgilendiren kısım tamamıyla Ölüme-Doğru-Varlık olan Dasein’dır. Dasein’ın Dünya’daki varlığıdır. Dünya-İçinde-Varlık olan Dasein’dır. Ölüm yani mutlak son, bu noktada Heidegger’in felsefesinde Dasein ile birlikte düşünülmesi gereken en temel özelliklerden biridir. Ölüm ve Dasein asla birbirinden ayrı düşünülemez. Ölüm, Dasein’ı bulduğunda Dasein artık Dünya’da olmayacaktır, bu yüzden Dasein’ın varlığından da bahsedilemeyecektir. Anlama ve kavrama kalmayacak, o bağ yok olacaktır. Heidegger açısından yaşam, ölümün varlığıyla birlikte anlam kazanmaktadır diyebiliriz. Ölüm, insan için varlığının ayrılmaz bir parçasıdır ve yalnızca ona ait olandır. Ölüm, yaşam için kesinlikle bir amaç değildir.

Dasein, varlığını anlarken geçmiş-şuan-gelecek ekstazlarından ayrı düşünülmemeyecek bir varolandır. Heidegger’in felsefesinde Varlık bizlere anlamını zamanın ekstazları ile aktarmaktadır.

Dasein’ın “*varoluşu*”, “*zamansallığı*”, “*tarihselliği*” “*ölümü*”, Heidegger’in bütün amacı bu kavramların bir araya gelerek yerlerine oturtulmasıdır. Heidegger tüm

felsefesi boyunca bu durumu açıklamaya çalışmıştır. Fakat bu durumun anlaşılması için ilk olarak “dünya”, “zaman”, “ölüm” ve “varlık” kavramlarının birbiriyle olan ilişkilerine bakmak gerekir. “Dasein”, Dünya’da olan, Dünya’ya atılmış olandır. Yalnızdır ve her şeyi kendisi tecrübe edecektir. Başka Dasein’in yaşadıklarını sadece gözlemleyebilir, tecrübe edemez. Bu gözleme sonucunda kendi özelliklerini fark eder ve bu noktada kaygıları başlar. Bu oluşan kaygıyı görüp, görmemek Dasein’in elindedir. Bu kaygı ölüm fenomeninin farkındalığı ve hiçliğin boşluğu ile açığa çıkar. Kaygısının sonucunda vicdanı ona seslenmektedir. Dasein, eğer bu kaygıyı ve acıyı derinden yaşayıp kendi iç sesi ile konuşursa, işte o zaman ölüme kadar olan yolculuğunu verimli bir şekilde geçirmiş olacaktır. Burada bahsedilen verimlilik Dasein’in her ne şekilde isterse istesin mutlu bir hayat geçirmesi ile bağlantılıdır. Dasein, ölümlü olduğunu bilerek, ölümün her an onu bulabileceğinin farkında olarak her gününü değerli geçirmelidir. Her gününü son günü gibi yaşayarak kıymetini bilmelidir. Hislerini saklamamalı ve mutluluğunun peşinden gitmelidir. Dasein, kaygısı ve vicdanı sonucunda tekrar kendine yönelecektir. Dasein, bunları yaptığında varlık kavramının anlamının içi de dolacaktır. Aslında en başından beri Heidegger’in felsefesinde açıklığa kavuşturmak istediği, felsefeye katmak istediği şey varlığın anlamının Dasein ile, insan ile doldurulmuş olmasıdır. Onun felsefeden beklediği şey Dasein’in bu olgunluğa ulaşmış olması ve dünya içine atılmış olduğu zamandaki yolculuğunu kendi varlığına dönerek iyi değerlendirmesidir.

Dasein, daima anlayan ve kavrayan bir varlık olarak son denildiğinde bir kaygı hali yaşamaktadır. Aslında bu Dasein için gerçekliğin yüze vurulmuş halidir. Onun bir imkanı olan ölüm, onu bulduğunda Dasein eksik kalacaktır ve bu eksik kalma ise kendini tamamlayamayacak olmasıdır. Ölüm korkusu, Heidegger tarafından olumlu şekilde ele alınmaktadır. Peki bu kavram Heidegger tarafından bakıldığında neden olumlu gözükmektedir? Bu kavram Heidegger’de, Varlığın anlamını ortaya çıkarttığı için olumlu bir şekilde görülmektedir. Varlık, kendi sonunu fark ettiği noktada diğer imkanlarının da farkında olmaktadır. Kendini açığa çıkartmaktadır. İnsan, diğer varolanlardan farklıdır. Ve insanı diğer varolanlardan farklı kılan en temel özelliği onun “Varlık” anlayışına sahip olması ve “ölüm”e doğru ilerleyişidir. Heidegger’e göre kendinden önceki düşüncelerde unutulmuş kısım, insanın kendisidir. Varlık, yalnızca kendi varlığını açıklayabilir ve varlığın imkanlarını kendinde gösterir.

Çalışmamız aslında “*Varlık Ve Zaman*” üzerinden bir “ölüm” incelemesi gibi gözükse de, Heidegger sonrası döneme ışık tutmakta ve rehberlik etmektedir. Varlığın unutulmuş olan kısmı Heidegger ile birlikte tam anlamıyla kendisini açığa çıkartmış, anlam kazanmıştır. Dasein’in Ölüme-Doğru-Varlık olarak adlandırılması hayatın gerçekliğini bizlere göstermektedir. Günlük yaşamda insanın kendi varlığını anlaması, hayatı sorgulaması oldukça zor bir durumdur. Fakat Heidegger’in değindiği noktalara baktığımızda kendi hayatımızın, kendi varlığımızın gözlerimizin önüne serildiğini görmekteyiz. Ölüm fenomeni, birçok kültürde, birçok insan tarafından farklı farklı ele alınmaktadır. Ölümden sonraki yaşam, ahiret inancı ya da Heidegger’in felsefesinde ele aldığı gibi sadece ölüme kadar olan sürecin kıymeti gibi birçok düşünce vardır. Bu düşünceler kültürlerle bağlantılı olduğu gibi bireysel olarak da gelişebilmektedir. Tezimizde ele aldığımız doğum ve ölüm arasındaki sürecin değeri bana kalırsa her şeyin önünde durmaktadır.

Heidegger, felsefesinde yüzyıllar sonra Varlık kavramını netleştirmiş, felsefede unutilan kısımları açığa çıkartıp insanı bizlere anlatmıştır. *Varlık Ve Zaman* kitabında bütün olarak gördüğümüz Dasein, insanın kendisidir.

Bu doğrultuda tezimizde ele aldığımız *Varlık Ve Zaman* kitabından yola çıkarak Heidegger’in felsefesinde ölüm kavramının birçok düşüncede hayatın gerçekliğini tam olarak yansıttığını söyleyebiliriz. Doğum ve ölüm arasındaki süreç, bu arasında bulunma durumu yaşamın kendisidir. Ölümden sonra ne olacağından çok bedenen ve ruhen bu Dünya’da yer almak daha önemli bir noktadadır. Heidegger’in bu düşüncesi tekrar tekrar hatırlanması gereken bir düşüncedir. Gündelik hayatta insan çoğu zaman doğum ve ölüm arasında bir noktada bulunduğunu ve ölümün her an gelebileceğini unutmaktadır. Bugün bir doğal afet, bir savaş veya bir hastalık kolayca insanın yaşamına son verebilmektedir. Birçoğumuz bunların farkında olmadan, bunları aklımıza getirmeden yaşamımıza devam etmekteyiz. Oysa ki ölümün farkındalığı yaşadığımız hayatın daha verimli olmasını sağlamaktadır. İnsan yaşamında bir gün ölümün onu bulacağını bilerek hareket etmelidir. Tezimizin ana probleminin bu konu olmasının sebebi, bugün çoğu zaman yaşamın gerçekliğini unutmamızdan ve hayatın gerçekliğini hatırlamamızı istemektir. Yaşam dediğimiz şey doğum ve ölüm arasındaki çizgidir. Ve hayat bundan ibarettir. Bu bütün Dünya tarafından değiştirilemeyecek bir

gerçekliktir. Ölüm ruhen ve bedenen Dünya'daki varlığımızı ortadan kaldıran bir durumdur. Ölümden sonraki süreç bu noktada önemli değildir. Bu gerçeklik her daim hatırlanması gereken bir şeydir. Bu farkındalık ile yaşamak insanın yaşamını anlamlı kılacaktır.

KAYNAKÇA

Atasoy C. Y., *Heidegger'in Varlık ve İnsan Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2018.

Cevizci A., *Metafiziğe Giriş*, çev. der. Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul, 2016.

Çüçen A.K., *Martin Heidegger: Varlık Ve Zaman*, Sentez Yayınları, İstanbul, 2012.

Dede Ç. A., *Ölüm Düşüncesi , Heidegger, Levinas, Derrida ve Agamben Üzerinden Kısa Bir Yolculuk*, Lejand Kitap, İstanbul, 2021.

Esenyel A., *Felsefe Tarihi III XX. Yüzyıl Filozofları*, Ed. A.Kadir ÇÜÇEN, Sentez Yayınları, İstanbul, 2016.

Esenyel A., *Özne: Heidegger, Varlığa İlişkin Otantik Bir Yorumun Olanağı Olarak Ölüm*, Çizgi Kitabevi, Adana, 2019.

Güney H., *Heidegger'de Ölüm Kavramı Çerçevesinde Varlık Problemi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2022.

Gür A., *Heidegger'in Yazgı Anlayışı Üzerine Bir Sorgulama*, Doktora Tezi, Bursa, 2016.

Gür A., *Yaşam Ve Ölüm Felsefesi 'Yaşam İle Ölüm İlişkisinin Açıklığı Olarak Dünya: Fenomenolojik Bir Heidegger Okuması'*, Sentez Yayınları, Ankara 2017.

Gür A., *Metafizik Filozofların Metafizik Sistemleri "Heidegger'in Metafizik Anlayışı"*, Ed. A.Kadir ÇÜÇEN, Sentez Yayınları, Bursa, 2019.

Gür A., *Heidegger'e Yolunuz Düşerse, Metafizik Nedir? Ve Sanat Eserinin Kökeni*, Sentez Yayınları, Bursa, 2020.

Heidegger M., *Metafizik Nedir?*, Kaktüs Yayınları, İstanbul, 2017.

Heidegger M., *Varlık Ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018.

İyi S., *Çağımızda Metafizik Sorunu*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1999.

Jhonson P.A., *Heidegger Üzerine*, çev. Adnan Esenyel, Sentez Yayınları, Ankara, 2013.

Kenan E., *Sartre'in Heidegger Eleştirisi Bağlamında Sahicilik Ve Ölüm*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019.

- Kraus P., *Ölüm ve Felsefe 'Ölüm ve Metafizik, Hiçlik ve Varlığın Anlamı Üzerine Heidegger'*, Ed. Jeff Malpas- Robett C. Solomon, çev. Nur Küçük, İthaki Yayınevi, İstanbul, 2017.
- Kurtar S., *Heidegger Felsefesinde Ölüm ve Doğruluk İlişkisi Üzerine Bir Deneme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.
- Levinas E., *Ölüm Ve Zaman*, çevr. Nami Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Mızrak G. S., *Martin Heidegger'de Ölüm Ve Zaman-sallık*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- Ökten K. H., *"Varlık Ve Zaman" Kılavuzu*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.
- Ökten K. H., *Ölüm Kitabı Ölüm Düşüncesinin Temel Metinleri*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2016.
- Ökten K. H., *Varlık Ve Zaman Bir Okuma Rehberi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2021.
- Polat E., *M. Heidegger ve J. P. Sartre'da Ölüm Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 2016.
- Sabancı C., *Ölümün Öznesi, Hegel, Heidegger, Levinas Çizgi Kitabevi*, İstanbul, 2020.
- Steuerwarld K., *Almanca-Türkçe Sözlük*, Abc Yayınevi, 1974.
- Topakkaya A., *Felsefe, Din ve Kültürde Zaman*, Say Yayınları, İstanbul, 2017.
- Tufan B., *Heidegger'in Varlık Anlayışı Çerçevesinde Klasik Ontoloji*, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2021.
- Yıldızdöken Ç., *Yaşam Ve Ölüm Felsefesi ' Varlık Sorunsalının Ufkunda Ölüm Meselesi'*, Sentez Yayınları, Ankara, 2017.
- Yıldızdöken Ç., *Heidegger'de Dasein'in Varlığının Zamansal Serimlenişi*, Doktora Tezi, Bursa, 2017.
- Yılmaz E., *Varlık Ve Zamanı Anlamak*, Küre Yayınları, İstanbul, 2020.
- Young J., *Ölüm ve Felsefe 'Ölüm ve Sahicilik'*, Ed. Jeff Malpas- Robett C. Solomon, çev. Nur Küçük, İthaki Yayınevi, İstanbul, 2017.